

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra asijských studií

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Feminismus v indonéské společnosti od roku 1950 po současnost

Feminism in Indonesian Society from 1950 to the Present

Olomouc 2024 Lucie Reichertová

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Michaela Budiman, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně a za využití literatury a zdrojů v ní uvedených.

V Olomouci dne 2. 5. 2024

.....

Lucie Reichertová

Anotace

Jméno autora: Lucie Reichertová

Jméno vedoucího práce: PhDr. Michaela Budiman, Ph.D.

Název fakulty: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Název práce: Feminismus v indonéské společnosti od roku 1950 po současnost

Počet stran: 54

Počet znaků včetně mezer: 101 942

Počet použitých zdrojů: 38

Anotace: Tato diplomová práce se zabývá vývojem feminismu v indonéské společnosti od roku 1950 až po současnost. Teoretická část se věnuje popisu bodu zlomu, kdy se feminismus v Indonésii začal významně rozvíjet a societa tento diskurz započala silněji vnímat. Práce se dále zabývá postupným šířením ideologie mezi širokou veřejností a sleduje proměny feministického hnutí v průběhu času. Praktická část obsahuje analýzy rozhovorů indonéských feministek, které figurují na různých univerzitách v Indonésii a mají společné pole působnosti v oblasti feministických teorií, genderových studií a lidských práv. U každé z nich je vyzdvižena metoda, jakou k problematice přispěly, jakým způsobem šíří tuto tematiku a které vrstvy indonéské společnosti se jejich učení dotýká. Závěr práce poukazuje na komplexitu boje za rovnoprávnost žen v Indonésii a jeho aktuální stav, který reflektuje globální trendy feminismu a specifika indonéské společnosti a politiky. K získání dat bylo využito interview a sdílených videí na internetových platformách.

Klíčová slova: feminismus, indonéská společnost, Indonésie, feministické organizace, ženská práva, emancipace, islám

Velice děkuji PhDr. Michaele Budiman, Ph.D., za veškerý čas, který věnovala vedení mé diplomové práce, za cenné rady a velkou podporu.

Obsah

1	Úvod	6
2	Feminismus	8
2.1	Ovlivnění Západem	11
3	Období postkolonialismu v Indonésii	15
3.1	Vnímání žen v islámské společnosti	16
3.2	Postupné změny v myšlení žen	18
4	Postkoloniální feminismus	20
4.1	Indonésie od roku 1950–1970	20
4.1.1	GERWANI	21
4.2	Feminismus v Indonésii od roku 1970–1990	22
4.3	Novodobé feministické poměry v Indonésii	23
4.3.1	Překážky ženského hnutí	27
4.3.2	Národní komise proti násilí páchanému na ženách	29
4.3.3	<i>Journal Perempuan</i>	30
4.3.4	Moderní feministická literatura	31
5	Konkrétní případy indonéských představitelk feminizmu	33
5.1	Metodologie případové studie	35
5.2	Julia Suryakusuma	36
5.3	Melani Budianta	42
5.4	Zhodnocení	46
6	Závěr	48
7	Summary	50
	Seznam literatury	51

1 Úvod

Tato diplomová práce se zabývá feminismem, který se v Indonésii projevuje více než sto let, ale silněji začal být vnímán až v postkoloniálním období. V Indonésii jsou dodnes zakořeněny konzervativní názory týkající se feminismu, které způsobují značné překážky, nicméně mnohé nové teorie nebo poznatky posouvají jejich hranice nebo je překonávají. Rozšíření propagace a podpory západního myšlení Indonésie po dekolonizaci a oznámení své nezávislosti v roce 1945 zásadně popírala.

Téměř žádná země není čistě nábožensky a myšlenkově homogenní, proto může takřka kdekoliv na světě docházet k ideovým konfliktům. Indonésie je charakteristická svým širokým zastoupením různých náboženství, jak už světových, tak i lokálních. Ovšem jako země globálního jihu je typická svou nadřazeností mužů nad ženami, která je v zemi historicky dána. Ženská hnutí jsou odmítaná dodnes hlavně fundamentalistickými náboženskými skupinami a tradicionalisty. V této tak konzervativní společnosti hraje přijetí a rozvoj feminismu významnou roli při posilování genderové rovnosti.

Ženy byly v historických záznamech často opomíjeny v souvislosti se společenskými, politickými a ekonomickými událostmi. Byly silně pod mužským vlivem, neměly stejná práva, nebyly na stejné společenské úrovni jako muži. Až během koloniální éry na přelomu 19. a 20. století se začaly objevovat první bojovnice za ženská práva a vzdělání. Kniha první významné průkopnice feminismu v Indonésii, R. A. Kartini, byla nejdříve vydána v holandštině, zanedlouho byla přeložena také do indonéštiny, *Habis Gelap Terbitlah Terang*,¹ čímž se stala přístupnou široké indonéské veřejnosti a inspirovala mnoho žen.

Raden Adjeng Kartini i všechny její následovnice bojovaly za emancipaci žen, možnost vzdělání na vysokých školách a ochranu ženských práv. R. A. Kartini, narozená na Jávě v roce 1879, byla prominentní postavou indonéské historie.² Navštěvovala školu využívající klasický koncept výuky v letech 1884 až 1899, během tohoto období, které zahrnovalo její mládí a adolescentní roky, projevovala Kartini velký zájem o vzdělání a touhu po osobním rozvoji. Byla však omezena společenskými

¹ Sběrka dopisů napsaných R. A. Kartini o prosazování se žen ve společnosti a autorčině cestě životem, které byly adresovány jejím přátelům. Do češtiny lze volně přeložit jako „Po dešti přichází slunce“.

² R. A. Kartini byla prominentní postavou indonéské historie zejména díky svému výjimečnému boji za práva žen a emancipaci v Indonésii na přelomu 19. a 20. století. Její vliv spočíval v emancipační snaze a literárnímu odkazu.

normami a tradicemi. Dále díky domácímu vzdělání a možnosti kontaktu s evropskými intelektuály získala vzácnou výsadu v době, kdy bylo většině indonéských žen vzdělání odepíráno.

Dochované dopisy Kartini, psané v nizozemštině, odrážejí její přesvědčení o nutnosti modernizace indonéské společnosti. Tyto myšlenky sehrály později určitou úlohu ve vývoji ženského hnutí a emancipaci tohoto pohlaví v Indonésii. Dodnes je den jejího narození oslavován jako důležitý moment boje za práva žen a rovnost pohlaví.³

Obecně byly feministické diskurzy v době kolonialismu připisovány indonéskými organizacemi⁴ hlavně Západu, vyspělému světu. Toto mínění zakořenilo v určité představě, které poukazovaly na to, že v méně rozvinutých oblastech, jako je Indonésie, má feminismus pouze okrajové zastoupení. Dle patriarchálního myšlení byli muži i ženy osobami s odlišnými schopnostmi a možnostmi, toto uvažování bylo v dané době velice silné. První feministická hnutí usilovala o vyvrácení mýtu, že by ženy měly jiný potenciál nežli muži. Ženy si začaly uvědomovat, že by nemusely být závislé na mužích a mohly by fungovat jako autonomní jednotky se všemi právy.

Práce se zabývá nejprve vymezením pojmu feminismus a vývojem v chápání tohoto výrazu od postkoloniálního období, protože pronikáním západních vlivů a globalizace se pojetí této ideologie mnohokrát proměnilo. Výsledkem této práce je zjištění, do jaké míry je feminismus v Indonésii ovlivněn Západem a zda se více feministek přiklání k vnějším ideologiím, nebo si založily vlastní teze vycházející z tradic a historického základu jejich společnosti.

Dále je v práci popsána zlomová fáze po roce 1950 s hlavními myšlenkovými a politickými změnami včetně proměny, jak bylo na ženy v tomto období nahlíženo ve státě, kde ve velké míře převládá islámská víra. Etapa postkoloniálního feminizmu je rozdělena do tří plynule navazujících časových období, která jsou popsána spolu s významnými organizacemi, hnutími a dalšími metodami šíření této ideologie od literatury až po moderní pronikání skrz prostředí internetu.

Druhá část práce je zaměřena na rozbor situace od postkoloniální doby až do současnosti prostřednictvím literatury a analýzy výroků předních indonéských feministek, které se tématu genderové nerovnosti a utlačování žen věnují na akademické úrovni a úzce se specializují na tuto problematiku.

³ SHALIHAH, Nur Fitriatus, 2008, [online].

⁴ Perhimpunan Wanita Indonesia (PWI), Kongres Wanita Indonesia (KWI), Sarekat Rakyat Indonesia (SRI).

2 Feminismus

Feminismus je relativně mladý pojem, o kterém se poprvé začíná mluvit ve větší míře ve druhé polovině 20. století. Má velmi blízko k pojmům gender či ženská emancipace, za které je někdy nesprávně zaměňován. Tyto výrazy nejsou synonymy, avšak v diskuzích o feminismu jsou na sebe hierarchicky navázané. Pojem má za cíl uvědomit si útlak a vykořisťování žen ve společnosti. Toto přesvědčení se netýkalo pouze společenského postavení, ale také pozic na pracovišti nebo vnímání sama sebe v rodinném kruhu. Feminismus procházel postupným vývojem a člení se na čtyři etapy.

První vlna feminismu započala zhruba ve druhé polovině 18. století a trvala přibližně do roku 1930, kdy se ženám jednalo o zrovnoprávnění. Muž byl ten, který chodil do práce a vydělával peníze, tudíž byl hlavní ekonomickou jednotkou rodiny. Žena, která se starala o domácnost, vychovávala děti a obstarávala mnoho dalších věcí pro správný chod rodiny, byla ale nevydělávající ekonomickou jednotkou domácnosti, tudíž její postavení bylo oproti tomu mužskému podstatně nižší. Například anglické feministky, známé jako sufražetky⁵, bojovaly za všeobecné uznání, které by vyjadřovalo jejich plnou rovnoprávnost. Ženy v té době měly poměrně jasně stanovený okruh pracovních pozic, které mohly zastávat, a nebylo v jejich moci něco měnit. Z důvodu přeměny společnosti na kapitalistickou se začaly zvýrazňovat rozdíly mezi ženami z různých vrstev.⁶ Mohlo to být způsobeno tím, že peníze jsou elementárním prostředkem pro uspokojování základních potřeb a dosažení sociální mobility. Umožňují přístup ke kvalitnějšímu vzdělání, zdravotní péči, lepšímu bydlení a dalším službám, proto se často používají jako ukazatel úspěchu a kvality života. Ženy byly vizitkou svého muže, své rodiny, přičemž svou vlastní osobitost neměly, nebylo běžné, aby ženy projevovaly své vlastní potřeby a cíle.

Hlavním cílem první vlny bylo zajistit ženám stejné právo na vzdělání, jako měli muži, dále volební právo a právo na majetek. Dalšími body, o kterých bylo diskutováno, byly například možnost zastupovat samu sebe na úřadech, rozhodovat o výživě a výchově dítěte nebo nebýt povinna striktně poslouchat svého manžela. Na počátku 19. století panoval mýtus, že ženy jsou zkrátka méně inteligentní, neschopné, pasivní,

⁵ Slovo sufražetky, pochází z latinského slova *suffragium*, které má původ v řeckém slovu „συγγραφή“ (syngraphé), což znamená hlas nebo hlasování. Ve starověkém Řecku a Římě toto slovo označovalo hlasování nebo právo hlasovat. Později se v anglickém jazyce *suffrage* začalo používat k označení práva hlasovat, zejména v kontextu volebního práva.

⁶ HAVELKOVÁ, Hana, 2004, str. 170-174.

podřízené, a to bylo nutné změnit. Zanedlouho se potvrdilo, že koncem první světové války byly tyto cíle do značné míry naplněny,⁷ tím se prokázala funkčnost feministických hnutí. Mnoho žen bylo obsazeno do předtím čistě mužských pracovních pozic a sociálních rolí, přičemž se zanedlouho ukázalo, že jsou plně schopné zastávat veškerá postavení. Začaly se věnovat jiným tématům, například zesilujícímu nacismu, a tím byla první vlna feminismu zakončena.

Druhá éra feminismu po několikaletém odmlčení začíná v 60. letech 20. století. Ženy samy sebe stále vnímaly jako „ty druhé“, přičemž podle Beauvoir⁸ je to proto, že jim tento status byl přiřazen sociálním řádem.⁹ Mezi první a druhou vlnou sociolog Georg Simmel zformoval svůj výrok (v době, kdy popisoval systém), kde jedno pohlaví stanovuje předpisy a druhé pohlaví se jimi musí řídit. Pomalu, ale jistě, se ženy dostávaly ke vzdělání ve všech oborech, i tak se ale stále v této době objevovaly opětovné návrhy omezení vzdělání pro ženy, neboť po válce po hospodářském rozmachu muži byli znovu plně schopní rodinu uživit sami, takže část společnosti pocítovala potřebu návratu k tradičním genderovým rolím právě omezením vzdělání. Někteří také mohli ženy vnímat jako konkurenci na trhu práce a vyšší vzdělání žen tak nemuselo být všemi s pochopením akceptováno. Ženy často pocítovaly, že nesplňují tehdejší společenské normy, pokud je neuspokojovalo být pouze doma a zastávat domácí práce a vychovávat děti.¹⁰ Veškeré nahromaděné myšlenky poháněly druhou vlnu a ženy dosáhly mnohem větší kontroly nad sebou samými. Vzdělané ženy přenesly tuto ideu až na univerzitní půdu, a tak vznikl feminismus jako vědní obor.

V této době ženy získaly větší kontrolu nad sebou a svým tělem. Hlavní změnou od první vlny byla postupná změna myšlení, získání nadhledu a kontinuální přechod k novým tématům zabývajícím se postavením žen ve společenské hierarchii. Debaty druhé vlny se nezabývaly pouze otázkou rovnosti obou pohlaví, ale také jejich odlišností. Snahou žen bylo zachovat odlišnost jako unikát, odstranit vnímání rozdílnosti pohlaví, společenských vrstev apod., což bylo nástrojem povyšování se nebo ponižování druhých a vyvolávání konfliktů. Idea spočívala v tom, aby každý jedinec byl posuzován individuálně jako osobnost.

⁷ HAVELKOVÁ, Hana, 2004, str. 170-174.

⁸ Simone de Beauvoir byla francouzská intelektuálka, filozofka, spisovatelka a feministka, známá svým vlivným dílem a svým významným přínosem k feminizmu.

⁹ HAVELKOVÁ, Hana, 2004, str. 176.

¹⁰ FRIEDAN, Betty, 2002, str. 64.

Třetí vlna feminismu začala zhruba v 90. letech 20. století a je také známá pod názvem postfeminismus. V průběhu tohoto období se začaly odehrávat podstatné zvraty v politické a sociální oblasti. Vzestup trval až do roku 2010, kdy vzniká feminismus čtvrté vlny. Nutno podotknout, že novodobý feminismus¹¹ není pouze jednotným, striktním směrem, zaměřuje se na různorodost a komplexnost ženských zkušeností, od smířlivějších úvah, kde jde ženám hlavně o rovnoprávnost, stejné podmínky a zacházení, až po ta nejradikálnější smýšlení, která přímo směřují k nevraživosti vůči mužům. Feminismus je obecně považován za ideologii zrovnoprávnění žen, které jsou dle jednotlivých světových názorů přesvědčeny, že zažívají útlak a nespravedlnost kvůli svému pohlaví. Současný radikální feminismus vzkvétal od 70. let v New Yorku ve Spojených státech amerických a jeho průkopnice zastávaly názor, že musí nekompromisně střežit jak své tělo, tak svůj život.¹²

Z dob koloniální éry panují mnohé mylné představy o nedostatečném vzdělání a postavení žen globálního jihu, kterým musí čelit i v novodobém feminizmu.¹³ Ideologie čtvrté vlny přináší uvědomění si, že ženské postavení je nezanedbatelné. Mnozí teoretikové nazývají toto období jako období zmatku, jelikož se do zavedené feministické ideologie začaly dostávat nově vznikající poznatky. Příkladem může být vegetariánský ekofeminismus¹⁴ nebo také trans feminismus¹⁵. Pozoruhodný je právě vývoj feminismu v islámských oblastech, jelikož existovaly a stále existují různé interpretace islámského práva a tradic, které ovlivňují postavení žen ve společnosti. Některé oblasti mohou mít tradice, které podporují rovnost mezi pohlavími, zatímco jiné mohou být konzervativnější a omezující pro ženy.

Islám má různorodý charakter, protože se v závislosti na kulturních a historických faktorech staví k otroctví a útisku, ochraně práv žen a chudých odlišně. Islám také podporuje vzdělání a poznání, což může být pro mnoho lidí zdrojem osvobození

¹¹ Novodobým feminizmem je souhrnně nazýváno období jak třetí, tak čtvrté vlny feminismu jako reakce na nespravedlivé a diskriminační postavení žen ve společnosti. Začaly organizovat a bojovat za rovnoprávnost a osvobození od genderových stereotypů, které jim bránily v plném rozvinutí jejich potenciálu a pracovních možností.

¹² HASRIYANI, Mahmud, 2014, str. 44.

¹³ MANSOOR, Asma, 2016, str. 2-3.

¹⁴ Ekofeminismus, neboli též vegetariánský ekofeminismus, je teoretický a politický rámec, který spojuje environmentální a feministické myšlenky a hnutí. Tento přístup se snaží objasnit vzájemné vztahy mezi sociální spravedlností a ekologickými otázkami a tvrdí, že existuje vzájemné propojení mezi útlakem žen a ničením přírody.

¹⁵ Trans feminismus je feministické hnutí a teoretický rámec, který se zaměřuje na práva, zkušenosti a potřeby transgender žen a dalších trans lidí. Toto hnutí se snaží rozšířit feministickou agendu tak, aby zahrnovala otázky genderové identity, transgender a genderové rozmanitosti.

a osvětlení. Celkově lze říci, že feministické hnutí v islámských regionech prochází procesem změny a adaptace v reakci na místní podmínky a vlivy. Postupně dochází k posilování práv žen a snahám o dosažení rovnosti pohlaví, přestože tento proces může být pomalý a narážet na různé výzvy a odpor.

Nicméně existují i kritikové, kteří tvrdí, že islám může být používán k legitimizaci útisku a nadvlády, zejména v případě, kdy jsou interpretace náboženských zákonů zneužívány k ospravedlnění nelegitimních praktik. Mnoho feministek a obhájců lidských práv také hodnotí některé aspekty islámu, jako jsou například diskriminace žen a menšin, kázně jako tresty za určité činy a podobně. Islám může být pro mnoho lidí zdrojem víry, identity a základních hodnot, avšak může být i objektem odsuzování kvůli některým jeho praktikám a interpretacím.

2.1 Ovlivnění Západem

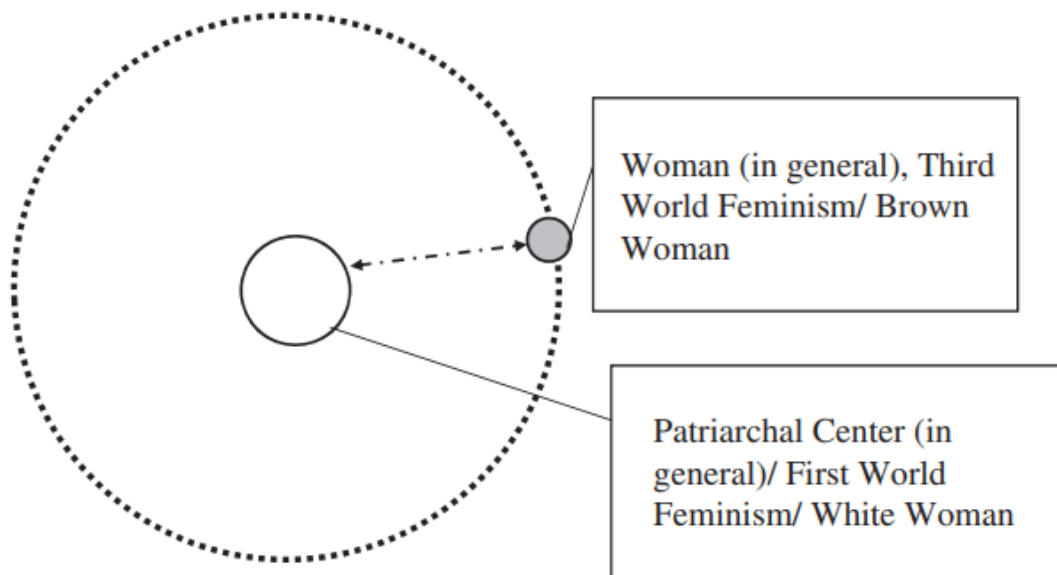
Feministické myšlenky a spolky mají v moderní době stále širší zastání a lze se s nimi setkat v mnoha zemích světa. Je podstatné pochopit, za co vlastně feministky bojují a čeho chtějí dosáhnout. V každé zemi mohou existovat specifické problémy, které se týkají nerovnosti mezi muži a ženami, jako je segregace na pracovišti, nedostatečné zastoupení žen v politických pozicích, platové rozdíly nebo omezování ženských práv. V Indonésii roste počet obyvatel, kteří se hlásí k islámu, a to díky neustálému nárůstu celkového počtu obyvatelstva. Právě islám je kritizován v mnoha směrech, neboť ovlivňuje věřící ve všech oblastech života – rodinných, společenských, majetkových i pracovních.¹⁶

Západ ovlivnil feminismus v Indonésii v několika etapách vývoje země. Prvotní vlivy přinesla jistě západní kolonizace Indonésie, která probíhala především v 19. a v první polovině 20. století. S jistotou měla kolonizace významný vliv na postavení žen v této oblasti. Západní kolonialisté poskytli koncepty patriarchy a genderových rolí, které byly v mnoha ohledech příliš konzervativní. Dlouhý čas tyto tendence v zemi přetrvávaly a do jisté míry potlačovaly feministické myšlenky.

Díky prvotním myšlenkám pocházejícím od aktivních západních feministek byl feminismus v oblasti globálního jihu nejprve marginalizován. Problematikou byl takzvaný *disempowerment*, který vycházel z patriarchálního západního modelu zobrazujícího muže jako jádro a ženu jako závislou entitu. Jedním z problematických

¹⁶ ZÝKOVÁ, Kateřina, 2020, diplomová práce.

aspektů byly západocentrické termíny, které nezapadaly do odlišného kulturního kontextu.

Obrázek 1: Oční mechanika interakce centra/periferie v globálním genderovém diskurzu konturující nejen vztah muže a ženy, ale také reflexní mechanismu ve vztahu mezi prvními feministkami a feministkami globálního jihu. Pohled okrajové entity směřuje dovnitř na objektivizující centrum

Zdroj: Palgrave communications (2016)

Asma Mansoor¹⁷ načrtla marginální umístění žen vůči ženám patriarchálního centra¹⁸, jak lze vidět na Obrázku 1. Linie obvodu je jen takovým náčrtem, kterým se ukazuje, kde se nacházejí ženy z globálního jihu ve srovnání s domnělým centrem. Autorka tvrdí, že feministky, které jsou zobrazeny na okraji, mohly považovat samy sebe za důležité bez ohledu na to, co je považováno za hlavní. Nicméně, bylo důležité mít pružné hranice, aby se mohly mísit rozdíly mezi tím, co je považováno za centrum a co za okraj. Pro ženy z globálního jihu to mělo důležité důsledky, protože jejich myšlení o feminismu bylo ovlivněno západními feministkami, nejen kvůli jejich okrajovému postavení, ale také proto, že se domnívaly, že jsou pod dohledem své identity.¹⁹

Důležitým bodem, kdy se indonéské ženy inspirovaly západními feministickými myšlenkami o rovnoprávnosti, byla doba boje za nezávislost na konci druhé světové války. Jejich postavení bylo na vzestupu a západní vlivy začaly působit na emancipaci

¹⁷ Asma Mansoor je odbornice na genderová témata a aktivistka z Pákistánu. Je známá svou prací v oblasti genderové rovnosti, ženských práv a sociální spravedlnosti. Mansoor se angažuje v mnoha projektech a aktivitách zaměřených na posílení postavení žen a boj proti diskriminaci na základě pohlaví. Její práce zahrnuje vzdělávací programy, osvětové kampaně a právní podporu pro ženy a dívky, které čelí různým formám útlatku a násilí.

¹⁸ Západní, bílé feministky.

¹⁹ MANSOOR, Asma, 2016, str. 3.

a odhodlání místních žen. Toto období je klíčovým momentem a mělo velký dopad na rozvoj feminismu v Indonésii. Indonéské ženy se začaly zajímat o západní feministické diskurzy a zapojovat je do svých vlastních myšlenek. Reflektovaly poznatky zejména na svou pozici ve společnosti a rovnoprávnost pohlaví, to vedlo k formování ženských hnutí a organizací a obecně se ženy začaly zapojovat i do politického dění. Během tohoto období, v letech 1945–1949, zastávalo více žen různé politické a sociální funkce a díky aktivistkám se dál zvyšovalo jejich zapojení do politických aktivit. Boj za nezávislost v Indonésii byl klíčovým okamžikem pro rozmach feminismu v Indonésii, poskytl ženám příležitost k politické angažovanosti a posílil jejich boj za rovné příležitosti a svobodu. Inspirace západními feministkami hrála rovněž nepostradatelnou roli při formování feministického myšlení a ovlivnila jejich boj za rovnoprávnost.

První volby po nezávislosti Indonésie se konaly v roce 1955 a umožnily ženám vstoupit do politického života. Právo volit získaly ženy už v roce 1945, ale později také právo být voleny. V roce 1957 byla první žena vybrána do parlamentu. Jako jeden ze symbolů emancipace to byla právě Fatmawati Soekarno, manželka prvního prezidenta Indonésie Soekarna. Byla aktivní bojovnicí za práva žen a stála v čele boje za nezávislost a emancipaci indonéských žen.²⁰ Fatmawati se prosazovala v různých směrech, podněcovala společenskou a politickou angažovanost žen, dále také vzdělání, zapojovala se do charitativních aktivit a dobrovolnictví, zároveň se však snažila udržovat v popředí indonéské tradice a kulturu, což bylo v době globalizace a modernizace důležitým prvkem.

Celkové zapojení žen do politické sféry začalo po získání nezávislosti Indonésie a rozvíjelo se s proměnou společenského a politického prostředí. Během tohoto rozvoje se ženy staly aktivními účastnicemi politických událostí.

Globalizace a informační technologie, stejně tak jako překlad feministické literatury byly dalšími důležitými prvky. Západní feministická literatura začala být překládána do indonéštiny již v období po druhé světové válce a dostala se tak i k širšímu publiku. Hlavním obdobím překladu literatury však byla 60. a 70. léta, kdy docházelo k celosvětovému růstu zájmu o hnutí za práva žen. Propagovaná díla byla zejména od autorek Betty Friedan nebo Simone de Beauvoir.

²⁰ Kepustakaan Presiden.

S postupem doby se vyprofilovalo větší množství uskupení a samozřejmě i taková, která odmítala západní feministické hodnoty a upřednostňovala tradiční, náboženské formy. V moderní době existuje velká škála feministických směrů, které odrážejí národní, kulturní i sociální kontexty země. Západní myšlenky o rovnoprávnosti tak byly přizpůsobeny indonéskému prostředí a proměnily se ve formy padnoucí místnímu prostředí.

3 Období postkolonialismu v Indonésii

Kolonialismus nebyl brán jako přínos pro okupované země, a to, co bylo propagováno jako západní humanismus, bylo mnohdy považováno za pokrytectví a projevy nadřazenosti. Jak například Frantz Fanon²¹ uvádí ve své knize *Black Skin, White Masks*, hybnou silou takového pokryteckého myšlení a klamů byly myšlenky, jak zasít pevné základy rasové nerovnosti do mysli kolonizovaných lidí,²² stejně tak jako tomu bylo v Indonésii. V té době vznikla velmi tenká hranice mezi ovládním jiných světů s obyvateli považovanými za méněcenné a touhou tyto světy zcela vymýtit.

I když mnoho západních jedinců se v souvislosti s minulými zábory upínalo k představě zaostalého globálního jihu, postkolonialismus už nemusel být automaticky vnímán jako myšlenka pro rozvojový svět. Jde o poměrně nový myšlenkový koncept vzniklý z různých zdrojů. Zásadní roli má v postkoloniálním myšlení protizápadní postoj spolu s myšlenkou proti imperiální agresi, filozofickým koncepcím a disciplíně.²³ Postkoloniální myšlení se opírá o různé koncepty a nové výklady moderního světa, což mu dodává silné argumenty.

Jedním z faktorů transformace postavení mužů a žen v Indonésii byl socioekonomický vývoj v období postkolonialismu. Začala se pozvolna transformovat do té doby typická segregace genderových rolí. Díky rostoucí poptávce po ženských pracovních silách se ženám otevřely větší možnosti pro zapojení se do ekonomické sféry, dále také příležitosti vyššího vzdělání a začlenění do sociálního života. „*Hlavní argumenty naznačují, že životy žen a mužů se změnily ve dvou fázích modernizačního procesu. Poprvé při přechodu od agrární společnosti k industrializované kultuře, dále zvýšené míře gramotnosti a vzdělání a s tím spojený i pokles porodnosti. Druhou fází byl přechod od industriální k postindustriální společnosti, což vedlo k výraznějšímu prospěchu pro genderovou rovnost jak ve veřejné sféře, tak i na pracovištích.*“²⁴

²¹ Frantz Fanon byl francouzský filosof, revolucionář a spisovatel původem z Martiniku. Jeho práce se zabývala koloniálními a rasovými otázkami a hluboce ovlivnila myšlení v oblasti postkoloniálních studií a teorie dekolonizace. Fanon je známý svými knihami *Black Skin, White Masks* a *The Wretched of the Earth*, ve kterých analyzuje psychologické a sociální důsledky kolonialismu a rasismu. Ve svých dílech zdůrazňuje potřebu osvobození kolonizovaných národů od útlaku a nadvlády koloniálních mocností.

²² FANON, Frantz, 1986, str. 93.

²³ MBEMBE, Achille, 2008, [interview].

²⁴ NORRIS, Pippa, 2003, str. 2.

3.1 Vnímání žen v islámské společnosti

Islám se stal dominantním náboženstvím v Indonésii během 13. až 16. století, přibližně od 13. století na Jávě a Sumatře a později se rozšířil i do dalších oblastí. Za posledních několik desetiletí se islám dostal do popředí i v mnoha dalších zemích světa. I přes existující aktivní hnutí za práva žen je obava o rovnoprávnost a spravedlnost vůči ženám všudypřítomná. Mnozí odborníci a lidé zapojení do této problematiky tvrdí, že ženská práva mohou být vnímána jako téma, které rozděluje různé kultury a společnosti mezi Západem a muslimským světem.²⁵ Například uznávaná matematicka a vědkyně Maryam Mirzakhani uvádí, že skutečným rozhraním mezi Západem a islámskými státy je odlišnost v uplatňování rovnosti mužů a žen a jejich sexuální liberalizace.

Tato liberalizace odkazuje na proces, kdy docházelo ke změnám společenských postojů a přístupů k sexuálnílosti a sexuálním právům. Tento proces se obvykle odehrával v rámci širších společenských změn směrem k většímu uznání a ochraně lidských práv a individuální svobody, ať už se jedná o genderovou rovnost nebo práva žen. V rámci sexuální liberalizace mohou být dekriminálnízovány nebo legalizovány určité sexuální aktivity jako například homosexualita, potraty nebo nevěra. Tyto změny však mohou být opačně vnímány jako kontroverzní a v některých společnostech a kulturách se stále setkávají s absolutním odporem.

Mladí lidé na Západě se stávali stále liberálnějšími od druhé poloviny 20. století, k čemuž přispěly například zákony legalizující antikoncepci a potraty až po rozšíření LGBT práv za posledních pár desetiletí, kdežto muslimové zůstali nejtradičnějšími komunitami na světě.²⁶ Sexuální liberalismus a svoboda žen, které se odehrávaly na Západě, byly podle muslimských států a některých politických a náboženských představitelů známkou zkorumpované sekulární společnosti.

Muslimové se rozhodli chránit své ženy před těmito moderními trendy, neboť považovali za důležité zůstat věrní svým tradicím.²⁷ V islámském světě existuje mnoho kontroverzních názorů a argumentů ohledně toho, zda mohou být ženy svobodné, jelikož se to zdá být v rozporu s náboženstvím. Tento západní pohled se odráží v úsilí o prosazení zákona, který by zakazoval nošení zahalujících šátků, jako jsou hidžáby

²⁵ Tento výrok byl pronesen bývalou ministryní zahraničních věcí Hillary Clinton v roce 2012.

²⁶ NORRIS, Pippa and INGLEHART, Ronald.

²⁷ KEPEL, Gilles.

nebo burky, na veřejnosti. Namísto vnímání tohoto aktu jako dobrovolného projevu muslimské kultury je ze strany západních lidí chápán jako nátlak na ženy.

Ve světě islámu jsou silně zakořeněné tradiční vzory, které staví ženu do pozice charakterizované úctou, poslušností a obětavostí vůči muži. Normy se mohou významně lišit v závislosti na kulturním prostředí. Ženy vyznávající islámskou víru mají různé názory na to, jak mají být pravidla interpretována a uplatňována.²⁸ Západní feministky jsou některými muži vnímány jako obávané, jelikož touží po kariérním rozvoji, čímž mohou přispět ke zvýšené míře rozvodovosti z důvodu osamostatnění se a vymanění se z finanční závislosti. Feministky globálního jihu argumentují, že svébytné postavení je stále příjemnější než pozice ženy, která bez svého muže nesmí udělat žádné rozhodnutí a v mnoha zemích čelí například nedostatku potravy pro své potomky.

Ostrov Sumatra je výjimečným prvkem indonéské geografie, má bohatou historii spojenou s tradičními královstvími, koloniálními vpády a různorodými etnickými skupinami. Oblast Aceh, která se nachází na severozápadě ostrova, odlišují některé klíčové prvky od zbytku Indonésie, kterými jsou kulturní a historické bohatství, dále také politické a sociální zvláštnosti. Aceh je známý svými dlouhými dějinami islamizace a odolností vůči vnějším vlivům. Území má zvláštní status v indonéské struktuře a jako jedna z mála provincií, která má širší autonomii, uplatňuje právo šaría. Z toho důvodu zde vzniká jiné politické a sociální prostředí, než ve zbylých částech Indonésie.

Vztah mezi islámem a feminismem v Aceh od roku 1950 až do současnosti je složitý a proměnlivý. Aceh je známý svým konzervativním výkladem islámu a silným důrazem na tradiční hodnoty. Od 50. let 20. století byly ženy v Aceh omezeny ve svých právech a společenských rolích vlivem rostoucí konzervativní interpretace islámu. Nicméně v posledních desetiletích došlo k postupnému rozvoji feministického hnutí v celé Indonésii, včetně Aceh.

Vzhledem k silnému vlivu islámu v Aceh a v celé Indonésii je feminismus často vnímán skepticky nebo odmítavě konzervativními částmi společnosti, které považují feministické ideály za nekompatibilní s islámem. To může vést k napětí a konfliktům mezi feministickými aktivistkami a konzervativními silami. Navzdory těmto výzvám pokračuje feministické hnutí v boji za rovnost a práva žen i v Aceh, kde se ženy

²⁸ RINALDO, Rachel, 2013, str. 78-120.

angažují v aktivismu, vzdělávání a podpoře změn ve společnosti, aby dosáhly uznání a respektu ve všech oblastech života.

Každá část Indonésie je svébytná díky řadě nejrůznějších jazyků a tradic, které se zde prolínají, čímž si feministky mohou připomínat svou kulturní pestrost. Tradiční až extrémní praktiky, které byly v minulosti společností tolerovány, již podle feministek nejsou považovány za přijatelné, nicméně názory mužů se od těchto přesvědčení liší, protože je často nevnímají jako problematické. Jsou to například způsoby rozdělení práce mezi pohlaví a domácí násilí. Existuje silný argument pro udržení různorodosti feministek respektující lidskou důstojnost a ostatní základní hodnoty. Ženám by měl být ponechán prostor, kde si mohou vybrat i tradiční hierarchický způsob života.²⁹

3.2 Postupné změny v myšlení žen

Dle knihy Betty Friedan, *Feminine Mystique*, se každá generace žen velice různí a stejně tak konflikty, se kterými se potýkají. Cíle, za které ženy bojovaly v období kolonialismu, vycházely ze základu jiných problémů a společenských tlaků, jsou v postkoloniálním období považovány za samozřejmost. Jak sama autorka uvádí, v průběhu druhé vlny vzestupu ženských hnutí muselo ženské hnutí nabrat nový směr, protože už to dávno nebyl pouze boj osamělých a zhrzených žen proti mužům.³⁰ Ženy přestávaly slepě přijímat roli poslušné manželky, matky a uspokojovat pouze mužské potřeby, nehledě na vlastní.

Na počátku období, kdy ženy začaly přemýšlet o sociálních změnách, se stalo důležitým milníkem, že jejich úsilí zahrnovalo větší zapojení mužů do domácích povinností. Díky těmto ambicím moderních žen vznikala nová hnutí zaměřující se na vzrůst jejich ambic a snahu zapojení mužů do domácích povinností. Snily hlavně o větší nezávislosti a odpovědnosti, nikoliv o společném vedení domácnosti. V té době, začátek druhé poloviny 20. století, se první feministicky smýšlející ženy začaly přirovnávat ke slepcům, hluchoněmým nebo ochrnutým, protože se tak skutečně cítily a pocity těchto lidí začaly dávat najevo.³¹

Začaly projevovat svou vlastní identitu, utvářet si pevné názory na společenské postavení a budovat si svůj sociální status. Ženy se v postkoloniální době postavily

²⁹ Hierarchický způsob života označuje organizační strukturu, ve které jsou jasně definované autority a postavení jednotlivců.

³⁰ FRIEDAN, Betty, 2002. str. 6.

³¹ FRIEDAN, Betty, 2002. str. 95-99.

konvencím, zasadily se o nejdůležitější změny, jako byl zájem o vysokoškolské studium, profesní kariéru a mnoho dalších inovačních kroků. Existuje studie o tom, že ženy slučující manželství, mateřství a pracovní život mají lepší duševní zdraví než ženy, které se věnují pouze domácnosti a výchově dětí. Ženy, které integrují různé sféry života, mají často mnohem větší kontrolu nad svým vlastním životem, což je jeden ze základních předpokladů pevného zdraví.³²

„Právě potřeba nalezení nové identity přiměla ženy, aby vytáhly na své bouřlivé tažení, na tu dalekou cestu pryč od domova, která byla lidem jen pro smích a bezmála nikdo ji nechápal“,³³ tak popsala B. Friedan společenský diskurz týkající se prvních feministek. Byly zesměšňované za svou ženskost, za to, že mužům závidí penis a jejich moc, a čelily mnoha nátlakům a útokům. Ony přitom jen chtěly dokázat, že ženy jsou také osobnosti s názorem a nárokem na vlastní život. Teprve ve chvíli, kdy společnost tento fakt přijala, mohly začít bojovat za ženská práva a rovnoprávnost vůči mužům.

³² ASIAN PACIFIC RESOURCE AND RESEARCH CENTRE FOR WOMEN, 2005, str. 11-21.

³³ FRIEDAN, Betty, 2002. str. 136.

4 Postkoloniální feminismus

4.1 Indonésie od roku 1950–1970

V tomto období v Indonésii vládli dva prezidenti, nejprve Soekarno, který byl u moci od vyhlášení nezávislosti v roce 1945 až do roku 1967, kdy na něj plynule navázal druhý prezident Suharto vládnoucí až do svého odstoupení v roce 1998. Soekarno byl kontroverzní postavou indonéské historie, kde počáteční ctění jeho osoby a přikládání zásluh za nezávislost vystřídaly obavy a kritika jeho autoritářských postojů a konfrontační politiky.

Suharto se před svým nástupem do prezidentské funkce jevil jako velmi silný generál. V polovině 60. let politická nestabilita a pře o moc vyvrcholily v převrat a krvavé zabíjení jak vojenských vůdců, tak mnoha komunistů podezřelých ze spolupráce s nepřátelskými stranami. Tato událost vygradovala 30. září 1965, kdy došlo k pokusu o puč, v indonéských dějinách je událost známá jako G30S, což je zkratka *Gerakan 30 September*.³⁴ Důsledkem celé situace byla nestabilita v zemi a posílení moci generála Suharta následované masovým vyvražďováním všech údajných sympatizantů puče a komunistické strany, kteří byli obviněni z účasti na G30S. Odhad počtu obětí se různí a je obtížné jej stanovit kvůli nedostatku přesných údajů a povaze událostí, nicméně odhadují se až miliony obětí včetně vojáků a politiků.

Podepsáním dekretu 11. března roku 1966 získal Suharto pravomoc k podnikání kroků za svobodnější a stabilnější zemi a zanedlouho se stal faktickým druhým prezidentem Indonésie. Nastoupil v Indonésii po skončení krize a éra jeho vlády je spojována se slovním spojením „Orde Baru“.³⁵ Propagace proudila skrze noviny, učebnice, populární filmy a myšlenky Nového řádu šířili velké spolky lidí. Obnovil do určité míry vztahy se Západem, a tak znovu mohly do Indonésie proudit západní myšlenky podporující modernizaci země.

Indonésie se vyznačovala stabilitou a hospodářským růstem, což podporovalo industrializaci a urbanizaci země. Měl snahu udržovat vyváženou zahraniční politiku a spolupracovat s různými světovými mocnostmi v zájmu zabezpečení stability a prosperity Indonésie. Vládl pevnou rukou s prvky autoritářského režimu, zakázal

³⁴ Překlad do češtiny: Hnutí 30. září.

³⁵ *Orde Baru* je indonéský termín, který do češtiny překládáme jako Nový řád. Jedná se o období vlády prezidenta Suharta, které bylo charakterizováno autoritářským režimem, silným centrálním vedením země, ale také hospodářským růstem a celkovou modernizací Indonésie.

mnoho politických stran, nastolený režim byl obviňován z korupce a porušování lidských práv.

4.1.1 GERWANI

Jednou z indonéských feministických organizací byla *GERWIS*³⁶, která byla založena v roce 1950 s celým názvem *Hnutí vědomých indonéských žen*, měla působit hlavně jako podpora pro vymýcení ngramotnosti a pro zakládání většího množství základních škol. V roce 1954 se společnost přejmenovala na *GERWANI*³⁷ a byla také jedním z těch spolků, které propagovaly sociální a politická práva žen mezi širokou veřejností. Svou pomoc rozšířila hlavně na chudé matky, pracující matky a matky samoživitelky.

V 60. letech zažívala skupina svou největší slávu, přičemž byla nejpočetnější indonéskou feministickou organizací. Řídila se dle nastavené demokracie a měla velice blízko ke komunistické straně. Obhajovala rovnost žen a mužů, rovnost pracovních práv a poukazovala na důležitost nastavení reprodukčního práva. Prioritou v 60. letech byl hlavně antiimperialismus, národní jednota žen proti veškerým pozůstatkům kolonialismu. Potýkala se ovšem i s mnoha negativními reakcemi, jak ze strany mužů, tak i ze strany konzervativních žen. Byla jí vyčítána údajná nemorálnost a surovost vůči tradicím.³⁸

S postupným zvyšováním počtu členů spolku mohly ženy rozšířit svá pole zájmu a začaly společně bojovat i proti domácímu násilí. Stát měl jasný pohled na to, jak by jeho společnost měla vypadat. Považoval za nutné udržet ženy v domácnosti a v roli matky a manželky, zatímco muži měli postavení většinou ve fyzicky náročnějších pozicích a měli svobodu slova. Jiné ženské organizace položily jako základní stavební kámen svých ideologií právě tuto myšlenku státu, takže se ani zdaleka nemohly označovat za feministické. *GERWANI* akceptovala odlišný pohled na pohlaví a měla své vlastní ideologie týkající se svobodnějšího a genderově vyrovnaného světa za podpory komunistických zastánců. Oba spolky měly společnou vizi sociální spravedlnosti a boje proti ekonomické nerovnosti a sdílely určité politické cíle. Komunističtí zastánci

³⁶ Gerakan Wanita Indonesia Sadar, přeloženo do češtiny jako Hnutí uvědomělých indonéských žen.

³⁷ Gerakan Wanita Indonesia, přeloženo do češtiny jako Indonéské ženské hnutí.

³⁸ AMINDONI, Ayomi, PRADANA, Anindita. Sejarah Gerwani sebagai organisasi perempuan progresif pasca peristiwa G30S. In: BBC NEWS Indonesia [online]. BBC, 2021. [2.2.2022]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/indonesia/media-58731310>.

zdůrazňovali důležitost rovnosti pohlaví a aktivně se snažili zapojit ženy do politiky a společenského života, což je s feministickými hnutími slučovalo.

V roce 1964 indonéská vláda nařídila, že všechny nezávislé masové organizace musí být přidruženy k nějaké politické straně, což vedlo k plánu masové organizace GERWANI s feministicko-socialistickou ideologií připojit se ke komunistické straně. Nicméně s příchodem Nového řádu v roce 1965 porušování lidských práv a znevýhodňování žen nezmizelo.

Feministické organizace, které již v té době existovaly, neměly moc možností, jak se bránit nerovnému genderovému zacházení, proto začaly zakládat různé strategie proti Novému řádu a politické manévry pro zvýšení podpory indonéských žen.³⁹ Vláda Nového řádu dala jasně najevo, že směřuje svou ideologii proti komunismu. Mnoho lidí zainteresovaných v komunistických organizacích, ale i ve spolupracujících menších skupinách, bylo zatýkáno, unášeno, nebo dokonce vražděno.

Vláda Nového řádu v čele s prezidentem Suhartem měla snahu vytvořit také ženské organizace, které měly za cíl hlavně podporu a kontrolu porodnosti a zajištění úspěchu při plánovaném rodičovství. Tento typ organizace ale nelze klasifikovat jako feministický, protože všechny její ideologie a praktiky byly přímo podřízené vládě, v níž silně dominovali muži.⁴⁰

4.2 Feminismus v Indonésii od roku 1970–1990

Indonésie v období 1970–1990 prošla významnými sociokulturními a politickými změnami. Po několika desetiletích politické nestability se země začala otevírat ekonomickým reformám a modernizaci. Tento kontext je klíčový pro pochopení, jak se proměňovalo postavení žen v reakci na širší společenské a politické události.

Po celou dobu tohoto období panovala vláda prezidenta Suharta, který kladl silný důraz na politiku stability a hospodářský růst. V 80. letech prezident provedl sérii ekonomických reforem známých jako *Paket Pembangunan*⁴¹, tyto reformy měly za cíl modernizovat a liberalizovat ekonomiku, což opravdu vedlo k rapidnímu ekonomickému růstu. Otevírání indonéské ekonomiky zahraničním investicím a globalizaci mělo významný dopad na zemi.

³⁹ ARIVIA, GADIS, SUBONO, Nur Iman, 2017, str. 15.

⁴⁰ ARIVIA, GADIS, SUBONO, Nur Iman, 2017, str. 11-12.

⁴¹ Překlad do češtiny: Balík rozvoje.

Dalším pokrokem byl rozvoj infrastruktury, modernizace dopravy, energetiky a telekomunikací, jenž měl posílit konkurenceschopnost země. Byly provedeny inovace, které podporovaly rozvoj domácího průmyslu a vytvářely se podmínky pro zakládání nových podniků a rozvoj stávajících průmyslových odvětví. Reformy samozřejmě zasáhly i zemědělství. Byla zahájena kampaň na zvýšení výroby potravin a snížení závislosti na dovozech, současně byly provedeny úpravy podporující modernizaci a efektivitu v zemědělském sektoru.

Vytvářely se nové právní rámce, které měly přilákat investory, zároveň měly tyto reformy za cíl snížit korupci a zlepšit podnikatelské prostředí. Bylo nutné přijmout opatření k udržení stabilní měny, právě jak kvůli důvěře investorů, tak kvůli ekonomické stálosti. Vedle ekonomických reforem byly zahájeny i sociální programy, které měly snížit chudobu a zlepšit životní úroveň obyvatelstva.

I přesto, že kombinace reforem a modernizací přinesla několik pozitivních změn a měla za následek období rychlého ekonomického růstu v první polovině 80. let, nesla s sebou rostoucí nerovnosti a centralizaci moci. Ekonomický růst prohloubil propast mezi bohatými a chudými obyvateli. Rozvoj průmyslu a infrastruktury vedl k negativním environmentálním dopadům, jako jsou odlesňování a znečišťování ovzduší. Ač existovala snaha o dosažení soběstačnosti v oblasti zemědělství, zůstala země závislá na dovozu potravin. Některá opatření z *Paket Pembangunan* vedla k vytváření protekčních vztahů a korupci. Některé firmy získávaly výhody na základě politických spojení a skrze korupční praktiky.

Feministky byly aktivní v rámci sociálních a politických změn v zemi. Zdůrazňovaly potřebu rovnosti vzdělání, zaměstnanosti a politické reprezentace. V 70. letech bylo feministické hnutí spojováno s politickými strukturami tehdejší vlády. *GERWANI*, která stále byla jednou z klíčových organizací, byla přímo spojena s politickou stranou, což mělo vliv na hnutí v rámci politického kontextu. Feministky dále bojovaly proti tradičním normám a stereotypům týkajících se role ženy v rodině a společnosti. Úsilí bylo zaměřeno na odstranění diskriminačních zákonů a zlepšení postavení žen v oblasti manželství, dědictví a rozvodu.

4.3 Novodobé feministické poměry v Indonésii

Politické reformy představovaly další krok směrem k posílení ženského hnutí, ke kterým docházelo na území Indonésie na konci 90. let. V tomto období byla potřeba

dekonstruovat sexistický diskurz, který do té doby silně ovlivňoval vývoj feminismu. Dále podpora šíření feministických myšlenek plynula prostřednictvím aktivit zahrnujících publikace časopisů, knih a další literatury. Autoritářský režim se změnil směrem k formě vlády založené na principu demokracie, centralizovaný vládní systém k decentralizovanému a nastal konec vojenské nadvlády. Tato přeměna a další faktory vedly k novému směřování politicko-sociálních aktivit v Indonésii, zahrnující také rozvoj ženských hnutí. Feministická hnutí byla nepostradatelná při bojích za reformy orientované na modernizaci, a navíc se zasadila o navýšení počtu žen v maskulinní politické kultuře.

Při nepokojích v roce 1998⁴² se diskutovaly hlavně čtyři problematické oblasti indonéské společnosti, etnická příslušnost, náboženství, rasa a etnicita a podle nich byly i tyto sociální konflikty pojmenovány – SARA.⁴³ Při těchto nepokojích se ženská hnutí zasazovala za průlomovou diskusi o oddělení soukromého a veřejného sektoru, s hlavním důrazem na problematiku domácího násilí vůči indonéským ženám a začleňování žen do vedoucích pozic na trhu práce. Tato změna se rychle projevila při úpravě zákona v roce 2002, kdy byla stanovena kvóta zastoupení žen ve volebním právu na 30 % obsazenosti. Každý pokrok, kterého indonéské ženy dosáhly, představoval významný úspěch, protože i přesto, že byly některé zákony schváleny a platily, jejich uplatňování v praxi bylo často obtížné.

Obecně bylo období od roku 1998 do roku 2004 relativně dramatické, co se týče politických a sociálních změn v Indonésii i z důvodu začlenění žen do aktivní politické scény v zemi. Všechny občanské skupiny soutěžily o převahu při formování nových zákonů nebo při revizi těch existujících, což vedlo i ke vzniku „Indonéské ženské koalice“ (KPI).⁴⁴ Hnutí a masové organizace bojující za ženská práva vznikly v Jakartě a jejich založení bylo následně oficiálně schváleno v Yogyakartě. Demokracie, lidská

⁴² Tragická událost, kdy Indonésie vstoupila do reformní éry z éry Nového řádu vedené druhým prezidentem Indonéské republiky, Suhartem. Incident si vyžádal nejméně 1 200 mrtvých a mnoho dalších zraněných a pohřešovaných lidí a vedl k masovým nepokojům.

⁴³ Je to termín, který se často používá k označení politické či sociální diskriminace nebo konfliktů na základě těchto specifických kritérií. V politickém diskurzu slouží k označení citlivých témat, která mohou rozdělovat společnost podle náboženství (S), rasy (A), etnického původu (R) nebo sociálního postavení (A).

⁴⁴ Koalici Perempuan Indonesia obhajuje chudé a marginalizované ženské skupiny vstříc genderové rovnosti a ideálům v demokratické a prosperující Indonésii od roku 1998. Působí v 8 provinciích a 30 okresech.

práva a rovnost pohlaví jsou základními principy KPI. Bojují za naplňování práv žen v politické, právní, sexuální, vzdělávací a také sociální sféře.⁴⁵

Od této doby se hnutí a myšlenkové směry žen v Indonésii stále vyvíjejí a mají čím dál větší dosah, který lze vidět na formování nových organizací, které mají za svůj hlavní cíl vyjadřovat zájmy žen v oblastech genderové identity, postižení nebo migrujících pracovníků.⁴⁶ Jak bylo zmíněno výše, tím že bude přijat zákon, indonéské ženy ještě nedosáhnou úspěchu. I nadále existuje například problematika dětských sňatků, obchodování s lidmi a také mzdové rozdíly na základě genderu. Násilí a diskriminace na základě pohlaví je stále přítomná.

Stát skrze nerovnoprávné místní předpisy v různých regionech usnadňuje násilí a diskriminaci vůči ženám a také různým marginalizovaným skupinám. Každým rokem se zvyšuje počet násilných trestných činů páchaných na mladých dívkách a ženách. Vláda se ženám v roli obětí snaží pomoci, proto bylo v roce 2002 zřízeno jednotné centrum pro posílení postavení žen a dětí – P2TP2A⁴⁷ ve spojení s Národní komisí proti násilí páchaném na ženách – KOMNAS Perempuan. Právě tato nezávislá státní instituce byla oficiálně zavedena po nepokojích v roce 1998 a jejím hlavním úkolem je provádět analýzy a výzkumy vývoje v Indonésii se zaměřením na postavení žen, dále sledovat a dokumentovat veškeré formy násilí na ženách.⁴⁸ Vznik Komise byl vyvolán žádostmi indonéských žen k vládě s cílem posílit povědomí o odpovědnosti státu při řešení problémů násilí. Ženská hnutí se nezastavila pouze u řešení genderové nerovnosti, ale také pronikají do oblastí udržitelnosti životního prostředí a sociální spravedlnosti.

Existují tři hlavní body, které jsou po nepokojích v roce 1998 stěžejní pro ženská hnutí. Prvním je identifikovat a jasně definovat charakter organizací občanské společnosti a politických stran v Indonésii. Druhým je pak prohlubovat komunikační prostor mezi politickými stranami a ženskými nevládními organizacemi. Ve třetím bodě neboli kroku je nutné zdůraznit význam feminismu pro dosažení genderové rovnosti v budoucích generacích, zejména mezi mladými dívkami, které projevují zájem o rozvíjení tohoto dialogu ve společenských kruzích.⁴⁹

⁴⁵ Koalisi Perempuan Indonesia.

⁴⁶ DHEWY, Anita, 2019.

⁴⁷ Centrum integrovaných služeb pro posílení postavení žen a dětí, vždy používané pod zkratkou P2TP2A, je jednotným servisním střediskem, které se snaží ženy podporovat v mnoha oblastech rozvoje, zaštiťující i ochranu žen a dětí před jakýmkoliv druhem diskriminace a násilí, včetně obchodování s lidmi.

⁴⁸ Komnas perempuan, [online].

⁴⁹ PERDANA, Aditya and WALDIANTI, Delia, 2019, str. 43-52.

Stanovená kvóta pro ženské zastoupení má pevné ukotvení v indonéském zákoně o politických stranách a volbách, je ale obtížné ji plnit. Například z voleb 2014 lze zjistit, že v Indonésii není možné dosáhnout obsazení 30 % pozic žen ve všech zastupitelských institucích. Dokonce v dnešní době existují názory z řad mužských představitelů indonéské politiky, že účast žen v politice je vnímána jako kulturní problém společnosti, a tudíž není plně akceptována jejich účast v institucích.

Nicméně se podařilo prosadit několik důležitých změn v zákonech, které jsou zásadní pro všechny indonéské ženy. Jedním z příkladů je revize definice s cílem odstranění domácího násilí PKDRT⁵⁰ obsažená v zákoně č. 23 z roku 2004, kde se uvádí, že každý čin proti osobě, zejména ženě, který má za následek jakýkoliv druh strádání nebo utrpení, se považuje za trestný čin.⁵¹ Dále například změna trestního procesního práva podle trestního řádu číslo 8, kde se ustanovilo, že v Indonésii má každý možnost získat právní pomoc, aby se mohl hájit, a to čestně a nestranně.⁵² Nicméně, v praxi může dostupnost právní pomoci záviset na různých faktorech, včetně finanční situace a dostupnosti právních služeb v konkrétním regionu. Je vždy vhodné se obrátit na místní právní odborníky nebo organizace poskytující právní pomoc pro konkrétní informace a rady v souladu s aktuálním stavem práva.

I přestože ženské politické organizace na konci 20. století čelily stagnaci v dosahování stanovených cílů rozvoje, je patrný vzrůst vlivu feministických idejí mezi mladšími generacemi.⁵³

Během této doby se feministické aktivity a organizace střetávaly s různými výzvami a omezeními, které brzdily jejich rozvoj a úspěch. Značným pokrokem byl výrok Jiřího Dientsbiera⁵⁴ o gender mainstreamingu⁵⁵ č. 9 z roku 2000, což mělo za následek snížení nerovnosti mezi indonéskými ženami a muži v dosahování

⁵⁰ Undang-Undang Perlindungan Korban Tindak Pidana Kekerasan Dalam Rumah Tangga, překlad do češtiny: Zákon o ochraně obětí trestného činu domácího násilí.

⁵¹ Pa-bantaeng [online]. GovPress (2019). [29.1.2022]. Dostupné z: <https://www.pa-bantaeng.go.id/blog/2021/01/02/kekerasan-dalam-rumah-tanggakdrt/#:~:text=Perlu%20diketahui%20bahwa%20batasan%20pengertian,%20%20seksual%20psikologis%20%20dan%20fatau>

⁵² Peraturan.BPK [online]. Ditama Binbangkum – BPK RI (2017). [29.1.2022]. Dostupné z: <https://peraturan.bpk.go.id/Home/Details/47041/uu-no-8-tahun-1981>

⁵³ PERDANA, Aditya and WALDIANTI, Delia, 2019, str. 44.

⁵⁴ Jiří Dientsbier byl český politik, novinář a disident. V letech 1989–1992 působil jako československý ministr zahraničí a místopředseda federální vlády. Napsal knihu o událostech v roce 1965 v Indonésii.

⁵⁵ Gender mainstreaming je koncept a strategie, která byla vyvinuta v rámci snahy o dosažení rovnosti pohlaví ve společnosti. Jedná se o systematický přístup k integraci perspektivy rovnosti pohlaví do všech aspektů politiky, plánování a rozhodování na všech úrovních. Cílem gender mainstreamingu je zajistit, aby byly potřeby, zájmy a přínosy obou pohlaví brány v úvahu na stejné úrovni.

rozvojových přínosů a současně se projevila otevřená podpora zvyšování angažovanosti žen v procesu rozvoje země.⁵⁶

Současné feministické teorie se rychle rozvíjejí s pomocí ženských organizací, které mají stále více členů, a také pomocí univerzitních programů, které zaměřují své specializace na ženská práva. Hlavní myšlenkou je poskytovat intelektuální argumenty všem, kteří chtějí podpořit myšlenku zrovnoprávnění a snížit útlak žen. Od počátku 21. století došlo ke zlepšení propojení mezi politikou a teorií feminismu, často je Indonésie spojována s mezinárodními institucemi, Světovou bankou a je pokládána za úspěšný model národního rozvoje, ovšem ženské organizace jsou stále nespokojené se stavem země zejména kvůli přetrvávající chudobě v některých částech. Avšak tento model rozvoje negativně ovlivňuje ženy, zejména ty žijící ve venkovských oblastech a menších městech tím, že přestože se země snaží naplnit mezinárodní standardy národního rozvoje, stále se v ní vyskytuje výrazná chudoba, zejména v určitých regionech. Tyto ženy mají stále omezený přístup ke zdrojům a možnostem, což zvyšuje jejich závislost a znevýhodnění ve společnosti.

4.3.1 Překážky ženského hnutí

V posledních 30 letech dosáhly ženy významného pokroku ve všech oblastech rozvoje, avšak stále není jednoduché naplnovat kvótu 30 % zastoupení žen v parlamentu, jelikož se potýkají s mnoha překážkami a problémy. Tuto skupinu spojuje společná identita pohlaví, což jim umožňuje vyvíjet strategie a přijímat společná opatření. Navzdory individuálním rozdílům mezi jednotlivými aktivistkami se jejich názory sbližují při argumentaci o postavení žen, péči o děti a modelu rodiny v Indonésii. Muži s vlivem a vysokým postavením v indonéské politice nejsou ochotni přijmout koncept genderové rovnosti a rovnocenného přístupu, zejména v ekonomické sféře. Je důležité vzít v úvahu, že požadavky žen na změny a reformy se liší v závislosti na tom, kde v Indonésii žijí. To je způsobeno historickými konsekvencemi a érou Nového řádu, což vedlo k rozdílnému vývoji a úrovni vzdělání ve společenstvích na různých ostrovech, jelikož hospodářský růst a modernizace země se odehrávaly především ve velkých městech. V minulosti vláda nebyla příliš nakloněná přijímání

⁵⁶ Asia business law journal [online]. Vantage Asia Publishing. [1.2.2022]. Dostupné z: <https://law.asia/law-regarding-gender-parity-in-indonesia>.

názorů a komentářů ženského hnutí, ale postupem času se zvýšila otevřenost a začalo se věřit, že i ženy jsou schopny konstruktivní argumentace a diskuze.⁵⁷

I když ženy stále postupují do politického světa Indonésie, existují témata, která jsou citlivá a těžce vstřebatelná. Jsou to například témata spojená se změnami zákona týkající se manželství, ochrany pracovníků a návrhu zákona o genderové spravedlnosti a rovnosti. Indonéská politička Gusti Ayu Bintang Puspayoga pracuje od roku 2019 jako ministryně pro posílení postavení žen a ochranu dětí. Nechala se slyšet, že „úroveň rovnosti pohlaví v Indonésii je stále nízká a lze to vidět v indexu genderové rovnosti zveřejněném Rozvojovým programem OSN – UNDP⁵⁸.“⁵⁹ V rámci míry rovnosti pohlaví je Indonésie na třetím nejnižším místě v žebříčku ASEAN.⁶⁰ Odráží to současnou realitu, kde ženy stále zaostávají za muži v klíčových oblastech, jako jsou školství, zdravotnictví a ekonomika. Genderová rovnost má podle ní přímý dopad i na rozvoj země jako celku. Během pandemie covid-19 se nerovnost odhalila jako naprosto zřejmá, mnoho průzkumů ukázalo zvýšenou psychickou i fyzickou újmu jak na ženách, tak na dětech.⁶¹

V současnosti je kladen důraz na vážnost a angažovanost žen v parlamentu, čímž bude dosaženo cílů v rozvoji politiky, jež jsou citlivě nastaveny k oběma pohlavím, i přes původně patriarchální kulturu Indonésie. V následující tabulce lze vidět, že 30% kvóta žen na kandidátní listině od roku 2004 bývá dodržována, ovšem problémem je volitelnost a konkurence v politických stranách.

⁵⁷ PERDANA, Aditya and WALDIANTI, Delia, 2019, str. 47.

⁵⁸ Rozvojový program Organizace spojených národů je globální rozvojová síť, která podporuje a posiluje změnu a spojuje země znalostmi a zkušenostmi, aby všem lidem napříč světem pomohla vybudovat lepší a bezpečnější život.

⁵⁹ WINAHYU, Atikah Ishmah. Kesetaraan Gender di Indonesia Masih Rendah. In: MediaIndonesia [online]. Citra medianusa purnama Media Group, 2020. [2.2.2022]. Dostupné z: <https://mediaindonesia.com/humaniora/351154/kesetaraan-gender-di-indonesia-masih-rendah>

⁶⁰ ASEAN sdružuje deset států jihovýchodní Asie: Brunej, Kambodžu, Indonésii, Laos, Malajsii, Myanmar, Filipíny, Singapur, Thajsko a Vietnam.

⁶¹ PERTIWI, Suryani Wandari Putri. KPAI: Banyak Anak Alami Kekerasan Fisik dan Psikis Saat Pandemi. In: MediaIndonesia [online]. Citra medianusa purnama Media Group, 2020. [2.2.2022]. Dostupné z: <https://mediaindonesia.com/humaniora/348063/kpai-banyak-anak-alami-kekerasan-fisik-dan-psikis-saat-pandemi>

Tabulka 1: Procento žen zapojených do voleb a výsledné procento ženských kandidátek zvolených ve všeobecných volbách v letech 2004–2019

Partai Politik	Pemilu							
	2004		2009		2014		2019	
	Kandidat Perempuan	Perempuan terpilih	Kandidat Perempuan	Perempuan terpilih	Kandidat Perempuan	Perempuan terpilih	Kandidat Perempuan	
PDIP	28,3%	12 (11%)	222 (35,41%)	17 (18%)	200 (35,71%)	21 (19,3%)	215 (37,39%)	
Golkar	28,3%	18 (14%)	194 (30,27%)	18 (18%)	202 (36,07%)	16 (17,6%)	218 (37,91%)	
Gerindra	-	-	116 (29,29%)	4 (19%)	203 (35,45%)	11 (15%)	213 (37,04%)	
Demokrat	27%	6 (10,52%)	221 (32,94%)	35 (24%)	205 (36,61%)	13 (21,3%)	228 (39,72%)	
PAN	35%	7 (13,46%)	177 (29,70%)	7 (15%)	207 (36,96%)	9 (18,4%)	218 (37,91%)	
PKB	37,6%	7 (13,46%)	134 (33,67%)	7 (25%)	210 (37,63%)	10 (21,3%)	220 (38,26%)	
PKS	40,3%	3 (6,6%)	212 (36,61%)	5 (13%)	191 (38,82%)	1 (2,5%)	212 (39,41%)	
PPP	22,3%	3 (5,17%)	127 (26,91%)	5 (13%)	214 (39,05%)	10 (25,6%)	230 (41,29%)	
Nasdem	-	-	-	-	226 (40,43%)	4 (11,4%)	220 (38,26%)	
Hanura	-	-	186 (30,67%)	4 (22%)	203 (36,38%)	2 (12,5%)	233 (41,68%)	

Zdroj: Komisi Pemilihan Umum

Ženy touží po nezávislosti, kterou muži berou jako samostatnost. Překážkou k jejímu dosažení je často nedostatečná finanční podpora. Pro ženy je tedy obecně jednodušší, pokud pocházejí z rodiny s veřejně známým jménem nebo ještě lépe z již zaangażované politické rodiny.

4.3.2 Národní komise proti násilí páchanému na ženách

Během režimu Nového řádu byl koncept státního feminismu⁶² považován za nepředstavitelný, zejména vzhledem k tomu, že tehdejší prezident a vláda aktivně neusilovali o posílení hlasu žen a nechtěli, aby ženy získaly větší váhu v politickém a společenském kontextu. Období reformy vybízelo k založení vládní instituce na

⁶² Termín „státní feminismus“ označuje situaci, kdy stát aktivně podporuje nebo implementuje feministické principy. Státní feminismus může zahrnovat regulace a opatření, která směřují k dosažení rovnosti pohlaví ve společnosti. To může zahrnovat legislativní kroky na podporu práv žen, iniciativy zaměřené na odstranění diskriminace na základě pohlaví, a snahy o zajištění rovnocenné účasti žen ve veřejném a politickém životě.

podporu žen, a proto byla v roce 1998 zřízena Národní komise proti násilí páchanému na ženách, která měla jasně feministické tendence. Existence tohoto výboru byla potvrzena prezidentem v roce 2005 a prosazovala hlavně lidská práva žen na politické scéně. Založením komise byla odstraněna bariéra, což feministkám umožnilo efektivněji prosazovat svou ideologii v rámci politiky státu.

I přes svou nezávislost komise spolupracuje s velkým množstvím feministických nevládních organizací s cílem získat co nejhlubší znalosti o novodobých konceptech feministických hnutí. Podařilo se jí zkonstruovat dlouhodobý plán PRJPN⁶³, pro roky 2005–2025, který zdůrazňuje důležitost postavení žen ve třech hlavních oblastech života. Prvním cílem je zlepšit společenské postavení žen a podpořit jejich zapojení do různých odvětví. Druhým záměrem je snížit počet genderového násilí a diskriminace a poslední z hlavních priorit je posílení genderové rovnosti.⁶⁴

4.3.3 *Journal Perempuan*

Indonéský odborný časopis *Journal Perempuan* byl poprvé vydán 1. srpna roku 1996. V indonéské společnosti si od té doby drží své místo na trhu a od začátku svého působení se věnuje článkům na podporu ženských práv, problematice postavení ženy v Indonésii a z novodobějších témat také například ekonomické nerovnosti mezi muži a ženami na trhu práce. Po pečlivém sledování působení Nového řádu, který měl stále více autoritářský charakter, *Journal Perempuan* převzal iniciativu a od roku 1997 začal pořádat setkání pro širokou veřejnost. Diskuze se zabývaly různými tématy, ale hlavním otázkou bylo, jak civilizovaně a bez použití násilností legitimizovat svržení autoritářského režimu. V tomto období začala skupina s kampaní proti neustupujícímu násilí páchanému právě proti ženským hnutím a nedodržování práv žen.

Gadis Arivia je přední indonéská feministická filozofka a aktivistka, která je rovněž zakladatelkou časopisu *Journal Perempuan* a která hrdě vedla veškeré protesty proti Suhartovu režimu. Nejmarkantněji se odpor projevoval vyjádřením hlasité nespokojenosti střední třídy, která zahrnovala většinu nespokojených žen. „*Bylo rozhodnuto, že nejúčinnější způsob boje proti autoritářskému režimu je zmobilizovat ženské hnutí a využít „mateřských“ postav k získání co nejvíce veřejných sympatií.*“⁶⁵

⁶³ Rencana Perencanaan Jangka Panjang Nasional, překlad do češtiny: Národní dlouhodobý rozvojový plán.

⁶⁴ ARIVIA, Gadis, SUBONO, Nur Iman, 2017, str. 21.

⁶⁵ ARIVIA, Gadis, SUBONO, Nur Iman, 2017, str. 15.

Ke konci století nabýval plán na svržení režimu na síle, což vedlo na sjezdu feministických aktivistek k diskusi o budoucích krocích.

Skupina žen pod záštitou ženského časopisu se rozhodla, že se budou primárně prezentovat jako matky, a zvolily tak strategii zvanou *Politika mléka*⁶⁶, aby podtrhly, že znepokojené matky v Indonésii si kvůli hospodářské krizi nemohou dovolit koupit ani mléko pro své děti. Slovo mléko, indonésky *susu*, se stalo krycím jménem pro svolání shromáždění hnutí za účelem svržení Suharta. Feministky naplánovaly protest SIP⁶⁷ formou rozdávání mléka všem matkám. Mléko rozdávaly v různých oblastech hlavního města v různých dnech. Protestu se účastnily enormně vysoké počty příznivců, až vše vygradovalo tím, že hlavní protagonistky protestů byly zatčeny a dostaly pokutu za narušování veřejného pořádku.⁶⁸ Je třeba podotknout, že *Politika mléka* měla významný vliv na všechna indonéská média, která o něm rozsáhle informovala, a politické hnutí bylo úspěšné.⁶⁹

Na začátku svého působení měl časopis pouze zhruba sto výtisků, které byly určeny hlavně pro akademické účely. Za poslední desetiletí se ale povedlo počet výtisků několikanásobně navýšit a je volně dostupný napříč celou Indonésií od univerzit až po širokou veřejnost. Budoucí cíle zahrnují aktivní účast redakce časopisu na setkáních ve světě, kde se budou prezentovat výsledky diskuzí a vlastních zkoumání, a tak by měly být informace zpřístupněny čtenářům v zahraničí.

Journal Perempuan poskytuje možnost pravidelného předplatného, čímž se může zařadit mezi kvalitní četbu, a tím přispět ke zvyšování počtu čtenářů. Mezi výhody předplatného patří informace o uplynulých aktivitách ženských sdružení a přehled veškerých připravovaných událostí pořádaných právě touto společností.⁷⁰ Časopis vyzývá všechny ženy k praktickému využití feminismu v sociální, politické a ekonomické oblasti indonéské společnosti.

4.3.4 Moderní feministická literatura

Za hlavní dvě protagonistky moderního feminismu v indonéské společnosti jsou považovány Ayu Utami se svou novelou *Saman* a Djena Maesa Ayu se svou povídkou

⁶⁶ Do indonéštiny lze přeložit jako *Politik Susu*.

⁶⁷ Suara Ibu Peduli, překlad do češtiny: Hlas znepokojených matek.

⁶⁸ ARIVIA, Gadis, SUBONO, Nur Iman, 2017, str. 16.

⁶⁹ PRABOWO, Gama, 2008, [online].

⁷⁰ Journal perempuan.

*Menyusu Ayah*⁷¹. Ayu Utami představuje kontroverzní problémy místní kultury, která se neumí vypořádat s tabuizovanými tématy, jakými jsou sexuální chování, bisexualita, cizoložství, masturbace a znásilnění. Její text je volně k dispozici v knihovnách i online a pomáhá prolomit konzervativní chápání sexuality a genderu v Indonésii. Autorka se nebála jako první psát bez zábran o ženských orgánech, sexuálních problémech a touhách.⁷²

Djenar dostala cenu za nejlepší příběh v roce 2002 a mnoho jejích povídek bylo otisknuto v indonéských novinách jako Kompas a Republika. Řada kritiků považovala její dílo pouze za sexuální, avšak Djenar se ve svém díle zabývá otázkami reprodukčních práv a genderového násilí, které popisuje v kontextu s úmrtím matky, jako jedné z hlavních postav povídky.

Obě spisovatelky představují mimořádně feministický pohled na sex a na ženské tělo. Jejich tvorba se dostala do povědomí zejména díky kontroverznosti tématu, které do té doby bylo v Indonésii tabu. Díla absolutně dekonstruovala popis žen, které byly vnímány jako věčně submisivní. Ženy jsou v těchto literárních pracích popisovány jako sebevědomé, silné osobnosti, které jsou schopné svobodně rozhodovat o svých činech i o svém životě.

Obě autorky pocházejí ze střední třídy, navíc mají mnoho zkušeností ze svých cest po světě a byly zařazeny do „sastra wangi“⁷³. Obě však toto zařazení odmítají a považují ho za sexistické a diskriminační. Jak ženská hnutí, tak i ženská literatura se setkala s ostrou kritikou mužů, kteří tato a podobná díla označovali za voňavou literaturu, právě proto, že považovali tvůrkyně děl za nevzdělané. Obě autorky odmítaly toto označení, které hodnotily jako sexistické a diskriminační. Někteří muži označovali díla za *Euforia Sastra Selangkangan*⁷⁴, kde se čtenář dozvěděl výhradně o sexu. Tento mužský pohled je ale pouze špatným vyložením tématu autorek, jelikož knihy se zabývají diskuzemi o sexualitě, otázkami reprodukčních práv a genderového násilí, jež panuje v Indonésii. Kritici dlouho zastávali názor, že sex je téma, o němž by se nemělo diskutovat, a nemělo by být přípustné, aby tento typ literatury vyhledávala široká veřejnost. Autorky odhalují sílu literatury, která poskytuje hlubší pohled do vztahů mezi muži a ženami.

⁷¹ Překlad do češtiny: Kojící otec.

⁷² AL-KHOER, M. Luthfi, 2009, str. 4.

⁷³ Překlad do češtiny: voňavá literatura.

⁷⁴ Překlad do češtiny: Euforie rozkrokové literatury.

5 Konkrétní případy indonéských představitelk feminizmu

Práce vychází z ústředních myšlenek Marthy C. Nussbaum, která se věnuje tématu feminizmu a postavení žen v asijských zemích. Kniha *Woman and Human Development* je podstatou pro základní politické principy týkající se hlavně náboženství a postavení ženy ve společnosti a zároveň rovnosti pohlaví. V mnoha zemích světa chybí ženám zajištění v základních funkčních oblastech života. Jsou méně podporované v porovnání s muži a prokazatelně náchylnější k fyzickému násilí a sexuálnímu zneužívání.

Předpoklad, že ženy budou méně gramotné a nebudou dosahovat profesních nebo technických dovedností, byl historicky přítomen ve společnostech s tradičními genderovými stereotypy a očekáváními. Předpokládalo se také, že budou v životě čelit větším překážkám a diskriminaci. Nesouhlas s existujícími hodnotami se objevil v reakci na nedostatek příležitostí pro ženy a na jejich omezené vnímání pouze jako na uklízečky a chůvy. Nespokojenost projevovaly kritikou tohoto předsudku. Podle filosofky Nussbaum neexistuje žádné místo na světě, kde by byla přítomna naprostá rovnost mezi mužem a ženou, ať už je brána v potaz průměrná délka života, bohatství nebo míra vzdělání.⁷⁵

Záměrem Nussbaum je zvýšit povědomí o feminizmu ve všech oblastech světa, nejen vyspělých, o reálných situacích, kterým ženy čelí v každodenním životě. Nussbaum považuje za zásadní zaměřit se na lidské schopnosti, které utvářejí charakter osobnosti, na to, co dokážou lidé tvořit a kým dokážou být. Nussbaum se jako jedna z prvních zaměřila na feminizmus v asijských zemích, kde se většinou lidé obrací k náboženství. Tato myšlenka musí být diskutována v rámci feministických debat a pochopena v kontextu sociálních vztahů, aby mohlo dojít vzájemnému pochopení. Mezi hlavní oblasti zájmu feminizmu na celém světě patří diskriminace v zaměstnání na základě genderu, domácí násilí, sexuální obtěžování a mnoho dalšího. V případě Indonésie jsou ale další témata, která je nutno zapojit do diskuzí, jako je hlad, výživa novorozenců, gramotnost a dětská práce.

Důležitým problémem je také dětská práce. Lidé pocházející z horších socioekonomických poměrů jsou závislí i na výdělku svých potomků. Pokud v takových situacích mají rodiny poslat jednoho člena rodiny na studia, ve většině si vyberou

⁷⁵ NUSSBAUM, Martha C., 2000, str. 6-12.

chlapce. Mnoho nevládních organizací se zdráhalo zaujmout jednoznačný postoj vůči dětské práci za stávajících okolností, jelikož bez příjmu dětí by byly domácnosti ještě mnohem chudší. Raději poskytují doplňkovou školní docházku pro pracující děti po skončení pracovní doby, pomáhají jim získat alespoň malý majetek a úspory, snaží se naučit je, jak zlepšit svou sociální situaci.

Představitelky mezinárodního feminismu se podílely na vytváření normativních doporučení, která se však v mnohém rozcházelá s kulturou země. Často jsou indonéské feministky ovlivněné západními ideologiemi a kolonialismem, který měl komplexní dopad na indonéské feministky, zahrnoval omezení práv, diskriminaci, ztrátu identity, ale také posílení jejich odhodlání a bojovnost v boji za rovnost a spravedlnost. V okamžiku, kdy se z takových feministek stanou kritici současného stavu fungování země, přestávají patřit k vlastní kultuře a stávají se loutkami západní společnosti. Sociologové, antropologové a kulturní teoretici zabývající se studiem vlivu globalizace a kulturních interakcí zdůrazňují, že lidé často přijímají západní kulturu a stávají se ovlivněnými jejími hodnotami.

Nussbaum popisuje účel ústředních schopností, které jsou klíčové pro to, aby jedinec mohl plně rozvinout svůj potenciál a žít život, který má hodnotu a smysl. Její teorie poskytuje rámec pro pochopení lidského rozvoje a pro hodnocení kvality života v různých kontextech a společnostech. Tyto ústřední schopnosti jsou základním lidským pilířem, který by měl být ochraňován a rozvíjen v rámci sociální spravedlnosti. Nussbaum identifikuje deset takových schopností, které jsou klíčové pro lidský rozvoj a fungování: životní důstojnost, vzdělání, zdraví, schopnost vyjadřovat emoce, praktické myšlení, sociální vazby, vytvářet své vlastní životní plány, volba mezi dobrými a špatnými činy, estetické zkušenosti a kritické myšlení.

Nejčastějším způsobem aplikace schopností bývá jejich uchopení jako cílů, kde se základní politické principy zaměřují na podporu, nikoli zařizování, aby se lidé sami mohli rozhodnout, zda schopnost přijmou či nikoliv. Další metodou je na schopnosti názírat jako na kroky k osvobození nebo skrze politický liberalismus, kdy se lidé mohou shodnout na konkrétním politickém jádru věci, které by za jiných okolností bylo posuzováno velmi odlišnými komplexními pohledy. Je to univerzální norma, jakožto soubor schopností, které podporují fungování společnosti za předpokladu ochrany, nikoliv potlačování lidské svobody.

5.1 Metodologie případové studie

Práce je koncipovaná jako kvalitativní případová studie, při které dochází k detailnějšímu zkoumání více případů. Takový přístup se podle českého politologa Petra Druláka snaží zachytit podstatu předmětu v jeho jedinečnosti, v přirozeném prostředí, a soustředí se na subjektivní, tedy vnitřní dynamiku vývoje. Kvalitativní přístup se snaží pochopit zkoumaný fenomén v rámci historického a kulturního kontextu.⁷⁶

Základní rysy případové studie zahrnují několik klíčových prvků. Specifičnost je jedním z hlavních aspektů, protože se zaměřuje na konkrétní jev, situaci, organizaci nebo osobu. Případ může být vybrán kvůli své jedinečnosti nebo zajímavým rysům. Dalším důležitým prvkem je podrobnost, protože případová studie se snaží získat co nejvíce detailů o zkoumaném případě, včetně informací o historii, kontextu, interakcích a výsledcích.

Dalším klíčovým hlediskem případové studie je hloubka analýzy, která pečlivě zkoumá a interpretuje dostupná fakta. Snaha o proniknutí do mechanismů a faktorů ovlivňuje zkoumaný případ. Případová studie bere v úvahu sociální, kulturní a historické souvislosti, které mohou mít vliv na zkoumaný fenomén.

Dalším klíčovým prvkem je analýza. Analytický přístup je klíčový pro identifikaci vzorů, trendů, příčin a následků v rámci zkoumaného případu. Celkově případová studie slouží k hloubkovému pochopení a interpretaci konkrétních jevů, přičemž se zaměřuje na jejich specifičnost, podrobnost, hloubku analýzy, kontext a celkový analytický přístup.

Tato případová studie zkoumá výroky, názory a vyvíjející se myšlenky předních indonéských odbornic, které se věnují oblasti feminismu na akademické úrovni. Zaměřují se na problematiku genderové nerovnosti a utlačování žen a snaží se šířit informovanost o právech žen do povědomí široké indonéské společnosti.

Případová studie může být provedena pomocí různých metod, včetně pozorování, rozhovorů, zkoumání dokumentů nebo experimentů. Analýza v této práci usiluje o zhodnocení výroků odborníků a rozbor, jakým způsobem se dle jejich názoru po dobu od postkoloniální doby až do současnosti proměnila situace feminismu v Indonésii.

⁷⁶ DRULÁK, Petr, 2008, str. 19.

Kvůli povaze případových studií nelze jednoznačně stanovit, do jaké míry ovlivnily konkrétní podmínky výsledek. Je možné však identifikovat, zda daná podmínka měla nějaký vliv na výsledek a určit jakým způsobem.⁷⁷

5.2 Julia Suryakusuma

V oblasti feministického aktivismu a teorie v Indonésii během druhé poloviny 20. století až do dnešní doby se objevily mnohé významné osobnosti a některé z nich zde stále působí. Jednou z nich je Julia Indiati Suryakusuma, indonéská feministka, novinářka a spisovatelka. Proslavila se svým otevřeným vyjadřováním o sexualitě a genderu ve vztahu k politice a náboženství a také byla součástí hnutí *Suara Ibu Peduli*. Julia narozená v Novém Dillí žila na mnoha místech světa a mnoho let právě i v Indonésii. Na *Universitas Indonesia*⁷⁸ vystudovala obor psychologie a dále se zabývala politikou rozvojových společností.

Dílo *State Ibuism: The Social Construction of Womanhood in the New Order Indonesia* bylo nejprve vydáno jako Juliina diplomová práce v 80. letech a analyzovalo dopad vlády prezidenta Suharta na společnost, včetně sociální konstrukce žen během Nového řádu. Později v roce 2011 vyšlo v rozšířené podobě jako kniha, která je pokládána za klasické literární dílo a stala se referencí genderových studií v mnoha zemích světa.

V době autoritářského režimu byly některé feministické organizace zakázány a rozpuštěny, a to včetně GERWANI, která byla podporována prvním prezidentem Indonésie a byla považována za nejvyspělejší feministické hnutí v té době. Po zániku levicových ženských organizací byly nahrazeny státem sponzorovanými organizacemi, které konstruovaly role žen v souladu s genderovým dělením práce a definovaly ideál ženy jako obětavé manželky a matky v domácnosti.

Autorka rozebírá proměnu úlohy žen v dobovém vývoji politiky a snaží se prohloubit povědomí o pojmu „osvobození žen“.⁷⁹ Toto slovní spojení vzniklo původně jako alternativa k „top-down“ modelu a mělo sloužit ke zvýšení účasti žen v politických úlohách. Kvótový systém „top-down“ vedený shora je metoda založená na rovnosti

⁷⁷ DRULÁK, Petr, 2008, str. 40.

⁷⁸ Indonéská univerzita v Depoku na ostrově Jáva, je považována za jednu z nejprestižnějších univerzit v Indonésii.

⁷⁹ Z anglického „women’s empowerment“.

zastoupení obou pohlaví. Tato kvóta byla zavedena v zemích, kde bylo zastoupení žen v politice velmi slabé.

Výraz „osvobození žen“ se postupně stal heslem v mnoha rozvojových projektech. V Indonésii je začleňování žen do pokroku často spojováno se strategiemi, které mají za cíl začlenit genderový přístup a rovnost pohlaví do všech aspektů politiky, programů a projektů. Tímto způsobem se snaží zajistit, aby genderové hledisko bylo zohledněno a integrováno v celém rozhodovacím procesu a ve všech sférách společnosti. *Gender mainstreaming* usiluje o odstranění nerovností mezi ženami a muži a o podporu rovných příležitostí a práv pro obě pohlaví. Je to strategie, která má systematicky zahrnovat genderový rozměr do politických a sociálních struktur s cílem dosáhnout skutečné rovnosti a spravedlnosti a přispět k národnímu růstu.

Termín „osvobození žen“ ztratil své radikální kořeny a kritika směřovala k tomu, že byl tento výraz vnímán spíše jako technický termín než politický nástroj pro významnou analýzu nerovnosti. Postupně se stal nástrojem pro neoliberalismus, kde *empowerment* znamenal schopnost žen vybírat si možnosti a zvolit si možnosti k dosažení svého prospěchu v konkurenčním prostředí.

Výzkum využívající postkoloniální feministický přístup se zdál být vhodný vzhledem k složitému vztahu mezi národní koncepcí ženství v Indonésii a postkoloniální zkušeností žen v období po kolonialismu, kdy byly stále ovlivňovány historickými důsledky koloniální nadvlády. Zahrnuje nejen genderový aspekt, ale také strukturální opresi, což znamená systematické omezení a nerovnost v rámci společenských, politických a ekonomických struktur. Postkoloniální feministické myšlení vzniklo z kritiky hegemonního pohledu západních feministek, které vnutily úzkou perspektivu na mocenské vztahy, která ignorovala rasu, etnicitu, sociálně-ekonomické třídy a náboženství.

Významní autoři postkoloniálního feminismu, jako Mohanty, Spivak a další, vytvořili řadu kritických prací, které se zabývají slepými místy výzkumu západních feministek. Postkoloniální feministky zdůrazňují prolínající se aspekty rasy, třídy, genderu, sexuality a náboženství, které udržují útlak a maskulinní dominanci.⁸⁰

Postkoloniální feministické myšlení klade důraz na specifické způsoby, jak koloniální a postkoloniální zkušenosti formovaly historii rozvojových zemí. Vliv různých faktorů, jako jsou třída, geografická poloha, politika moderního státu a vztahy

⁸⁰ MOHANTY, Chandra Talpade, 1991, str. 86-210.

mezi místními a globálními faktory, jsou další klíčové aspekty. Tyto průsečíky dále konstruují identitu žen různými způsoby v každém historickém okamžiku, což často podkopává tradiční koncept ženství.

Státní konstrukce ideálu ženství pomocí *State Ibuism*⁸¹ definuje ženy jako nástroje rozvojového státu, spíše než podporuje skutečný pokrok žen. Autorka často vyjadřuje myšlenku, jak se vlastně „osvobození žen“ stalo spíše nástrojem státní kontroly a podpory konkrétního genderového modelu než prostředkem pro skutečné osvobození žen v Indonésii.

Dle výroku autorky Suryakusumy, *State Ibuism* institucionalizuje povinnosti žen sloužit altruisticky svým manželům, rodinám, komunitám a státu. Role, kterou ženy plní ve společnosti, je udržována kvůli základnímu společenskému konceptu „státní rodina“, který zdůrazňuje jádrové domácí funkce žen spojením mateřství a manželství v souladu s patriarchálním řádem státu. Podporování požadovaných kvalit ženství v indonéské společnosti potvrzuje odpovědnost žen za udržování rodinné morálky, která má vést k růstu národa.

Nástup neoliberálního období vedl k tomu, že mnoho domácností z nižších tříd bylo uvězněno v začarovaném kruhu chudoby. Přejít k deradikalizované a depolitizované ženské emancipaci sloužil k udržení předurčených povah charakteru žen v rámci ideologie *State Ibuism* a k potlačení odporu vůči podřízení, které je podporováno neoliberálními politikami.

Depolitizace a deradikalizace ženské emancipace v kontextu neoliberálního rozvoje znamená sdělení ženám, aby byly disciplinovanými a odpovědnými matkami, manželkami, členkami společnosti a občany podle svého biologického charakteru. Indonéské chápání ženské emancipace je filtrováno skrze optiku *State Ibuism*, který detailně vysvětluje genderový vztah mezi státem jako patriarchálním sociálním řádem a ženami jako subjekty, které mají být řízeny. Idealizovaná postava *Ibu*,⁸² primárně chápaná jako „věrná manželka“ a sekundárně jako „zodpovědná a láskyplná matka“, omezuje ženy v udržování své genderové ctnosti.⁸³

Myšlenka genderové vyváženosti zdůrazňuje vzájemné porozumění mezi muži a ženami. V tomto kontextu jsou však ekonomické aktivity související s emancipací žen velmi komplikované z důvodu narušení existujícího genderového status quo

⁸¹ State Ibuism lze do indonéštiny přeložit jako *Ibuisme Negara*.

⁸² Překlad do češtiny: matka, žena.

⁸³ SURYAKUSUMA, Julia, 2011, str. 36-120.

v indonéské společnosti. Očekává se také, že ženy budou sociálně aktivními členy indonéské společnosti projevujícími vysokou úroveň dobrovolnictví a závazku v rámci apolitického projektu státu.

Ekonomický aspekt by neměl být ze záměru ženské emancipace úplně odstraněn. Důležité je, aby ženy nebyly znevýhodněny ekonomicky při výkonu stejné profese jako muži. Suryakusuma analyzovala tuto nerovnost mezi oběma pohlavími a zabývala se faktem, do jaké míry formuje identitu žen, jak hluboce je předsudek, že ženy si nezaslouží stejnou mzdu jako muži, zakořeněn ve společnosti.

Jakožto feministická spisovatelka nahlížela na situaci žen z mnoha pohledů. *„Literatura je odrazem života a vývoje společnosti. Je tedy nejen zajímavé, ale i relevantní, ba klíčové, podíváme-li se na vývoj literatury z doby reform, kde se bojuje o demokracii, vidět náš autoportrét a kam jsme se dostali. Jestliže samotný demokratizační proces po osmi letech reformy stále postupuje pomalým tempem (a to je pochopitelné), pak vývoj literatury v reformní éře prošel daleko větší demokratizací, protože oblasti představitosti a kreativity je mnohem obtížnější zasadit hranice.“*⁸⁴

Přemýšlela podobně nad ženskou identitou jako Betty Friedan, viz kapitola 3.2. Došla k myšlence, že každá individuální identita stejně nakonec musí být podřízena státu, a tím pádem uměle udržovaná. Státem byla myšlena politika prezidenta Suharta, kde byla hegemonie vládnoucí elity udržována různými represemi od politických, ekonomických až po fyzické či vojenské. Po nepokojích v roce 1998 vznikl chaos a anarchie, které vedly k velkým ztrátám, místo aby občané měli ze státu prospěch. Politika identity byla na vzestupu i v globálním měřítku a klíčovými pro ni byly tři faktory, kterými byla etnicita, náboženství a pohlaví. Je sem možné začlenit i sexualitu, jelikož s tím úzce souvisí. Po dobu působení platnosti Nového řádu byla povolena pouze jediná interpretace identity národnosti, kdežto po konci vlády prezidenta Suharta v roce 1998 probíhala bitva o konstrukci identity.

Regionální autonomie přinesla indonéským feministkám harmonii díky tomu, že se projevila dynamika po tři desetiletí potlačované společnosti. Konzervativní třídy byly vystaveny progresivním hodnotám, které do země po celou dobu pronikaly skrze masmédiá, kabelové televize, internet, popkulturu, obchody i mezilidské vztahy. V mezidobí, na konci 20. století a začátku 21. století, i přestože se vzdálenost mezi skupinami prohlubovala, se problémy střetly, nastala vyváženost mezi rozpory

⁸⁴ SURYAKUSUMA, Julia, 2006, str. 16.

jednotlivých skupin. Indonéska typická rozmanitost zapříčinila genderovou válku a začaly se prosazovat regionální předpisy. Někde se fenomén hidjábu stále více rozšiřoval, v dalších oblastech byla více populární globální, atraktivní móda. Postoj vůči ženám se stal ambivalentní, což se odráží i v literatuře z dob reformem.

Suryakusuma je příznivcem „sastra wangi“, která se po politické reformě z roku 1998 stala fenoménem literatury. Tento typ literatury se zároveň stal velmi kontroverzním, jelikož někteří ji označovali jako degradující a bez intelektu a vnímají tak i autory, zatímco příznivci feministických kruhů v ní nachází krásu, porozumění a pochvalují změnu z původně zde hluboce zakořeněných patriarchálních hodnot. „Sastra wangi“ se též stala komerčním označením, které velmi dobře prodává, a to i přes odpor některých autorek. Důležitou roli zde hraje i pojetí sexu, který je považován za téma, kde muži uplatňují svou nadvládu a ženy jsou pouze objekty mužských subjektů. V mnohých literárních dílech této epochy dochází k prolomení zmíněného stereotypu, a dokonce k vyjádření pravého opaku – výměny rolí, která přináší mnohé kritické názory. Otázkou se pak stává, jak takto konzervativní společnost může produkovat tak výraznou a volnou literaturu.

V roce 2019 poskytla Julia Suryakusuma dva rozhovory, které jsou volně ke zhlédnutí na internetu. I přesto, že jsou rozhovory stručné, shrnula v nich veškerá témata a aspekty, kterým se tato práce věnuje a které jsou v Indonésii dodnes patrné. Prvním tématem je genderová rovnost v Indonésii. Země již přijala a ratifikovala mnoho konvenčních produktů k cestě za zrovnoprávněním, ale i tak je rovnost pohlaví dosti iluzorní. V praxi stále existují výzvy spojené s nerovností, zejména pokud jde o sociální třídu (PUTRA, Ikram – Part 1, 2019, [video], 1:44),⁸⁵ což je zmíněno v kapitole 3.2.

Dále je analyzována míra politické účasti žen. Ty jsou již ve větších počtech viděny a slyšeny, ale reálný dopad má oproti mužům pouze pár předních indonéských političek, které se objevují v těsné blízkosti vůdců země, (PUTRA, Ikram – Part 1, 2019, [video], 2:13). Více o novodobé politické účasti žen je popsáno v kapitole 4.3. Jedním z hlavních faktorů přetrvávajících nerovností je dle slov Suryakusumy chudoba, (PUTRA, Ikram – Part 1, 2019, [video], 2:32). Chudoba je zásadní okolností vedoucí ke společenské nerovnosti. Ve skutečnosti existuje propast v ideologii hodnot, kde je od žen očekáváno, že jsou spojeny s domácností, plní roli dobré matky a chovají se jako

⁸⁵ PUTRA, Ikram, 2019, [online].

dobré manželky. Práce spočívající v péči o rodinu a zároveň plnění role oddané manželky vytváří hierarchii, zejména pro lidi z chudších vrstev společnosti.

Dále dle vyjádření Suryakusumy je další překážkou otázka náboženství (PUTRA, Ikram – Part 1, 2019, [video], 3:36), přičemž je tato okolnost popisována v kapitole 3.1. Je třeba zdůraznit, že problém nespočívá v islámu, ale jak si ho jednotliví muslimové interpretují. Samotný islám má ve skutečnosti hodnoty podporující genderovou rovnost. V dnešní době, s jevy jako islámské obrození, to však funguje nejen v Indonésii, ale po celém světě, kde si konzervativci v porovnání s modernisty vykládají odlišně své důležité hodnoty.

Další prioritou zásadní v otázce rovnosti je vzdělání figurující v mnoha kapitolách této práce. Jeho dostupnost je klíčová pro ženy ze všech indonéských vrstev, a to jak z hlediska genderové rovnosti, tak pro překonání chudoby. Ženy jsou stále vnímány jako podřízené a jejich postavení ve společnosti je ovlivněno hodnotami, které je staví do pozice druhořadých. Autorka naléhá na změnu těchto hodnot a dosažení rovnocennosti obou pohlaví (PUTRA, Ikram – Part 1, 2019, [video], 4:30).

V otázce *State Ibuism* Suryakusuma popisuje svůj pohled, ve kterém ženy neexistují pouze pro svůj vlastní prospěch, ale také pro ostatní, když se stávají partnerkami svých manželů, matkami svých dětí a hospodyněmi. Nakonec se stávají důležitými členy společnosti a také pro zemi jako celek, ale pozastavuje se nad otázkou, jaký má jejich identita význam pro ně samotné (PUTRA, Ikram – Part 2, 2019, [video], 2:44).

V poslední řadě nelze přehlédnout fenomén sociálních médií. Při vhodném využívání sociálních sítí mohou přispět k rozšíření genderové rovnosti a změně postavení žen ve společnosti. Zajímavé je, co pohání inovace v této éře. Většinou jsou to jednotlivci, kteří stojí v čele. Je známo, že sociální média mají v mnoha ohledech negativní dopad, ale zároveň mohou působit pozitivně, pokud jsou využívána širší komunitou k šíření vědomostí a rozšiřování obzorů (PUTRA, Ikram – Part 1, 2019, [video], 5:45).

Z analýzy knih, výroků, článků a akademických spisů Suryakusumy vyplývá, že feminismus se rozšířil a prohloubil ve druhé polovině 20. století především díky možnosti vyjádření se prostřednictvím literatury. Tento způsob vyjádření je mnohem svobodnější než interpretace na veřejnosti. Od reformace se oblast literatury rozvinula více než jiné obory, jako například ekonomie, školství, zdravotnictví. Literatura

disponuje větším demokratickým potenciálem než politická demokracie, protože oblast kreativity představuje neomezený prostor. Jediným omezením je naše vlastní vnímání a schopnosti. V pozdější době literaturu střídají inovace, jakými jsou sociální média, kde se feminismus může dostat k více mladým lidem a podporovat tak tento rozsah ideologie globálně. Závěrem lze konstatovat, že hlavní ideje *State Ibuism* naplnily očekávání a aspirace indonéské společnosti ohledně ženské emancipace.

5.3 Melani Budianta

Melani Budianta je známá akademička, spisovatelka a indonéská literární kritička, zejména v oblasti genderových, kulturních a postkoloniálních studií. Publikovala řadu knih a odborných článků, dlouhou dobu působila jako mezinárodní redaktorka časopisu *Inter-Asia Cultural Studies* a je členkou mnoha dalších projektů. V současné době stále působí na Fakultě humanitních studií na Universitas Indonesia.

Budianta je nevyhnutelně spojena s událostmi od roku 1954. Většinu života prožila v režimu Nového řádu, její zapojení do feministických hnutí zahrnovalo jak podporu demonstrantů, tak protesty *Suara Ibu Peduli*. Milníkem, který ji výrazně ovlivnil, byl bouřlivý rok 1998, který popsala slovním spojením „multidimenzioální krize“ v Indonésii. Právě v tomto roce se setkala s mnoha aktéry, zejména s ženskými aktivistkami angažovanými v oblasti prosazování svých občanských práv (Dr. Lau Kin Chi, Dr. Sit Tsui. *Life and Thought*, 2015, [video], 3:14).⁸⁶

Období je charakterizováno velkým tlakem ze strany vlády, který dopadal na celou indonéskou populaci a v květnu vygradoval ve vzpouře. V tomto období se dokonce ve společnosti vyskytovaly násilné prvky a známky rasismu. Budianta stála za hnutím podporujícím odstoupení autoritářské vlády a tímto směrem vedla i své studenty na univerzitě. Bylo evidováno mnoho násilí na ženách, zejména s čínským původem. Vše se odehrávalo v době, kdy Indonésii zmítala ekonomická krize a mnoho žen se aktivně zapojovalo do SIP. Rodina Budianty měla čínský původ, nicméně trvale žila na východní Jávě. Budianta po většinu své kariéry praktikovala svůj aktivismus skrze intelektuální proudy, (7:19).

Klíčovými prvky literárních prací Budianty jsou etika, morálka a individuální identita. Právě ta může být klíčovým pojmem k porozumění lidského jednání. Formování pocitu identity je ovlivněno nejen samotnou povahou člověka, ale i jeho

⁸⁶ Dr. Lau Kin Chi, Dr. Sit Tsui, 2015, [online].

začleněním do společnosti. Jinými slovy, neexistuje plně autonomní identita, vždy je umístěna v konkrétním prostoru a čase a souvisí s ním. To platí zejména v případě, že jedinec má být vnímán jako morální aktér, který je zapojen ve společnosti než jako pouhý abstraktní objekt na konceptuální úrovni.⁸⁷

Sociální hnutí hrají klíčovou roli v procesu aktivismu a při uplatňování nových myšlenek do norem. Zatímco pravidla jsou prezentována jako ustálená, etika je vnímána jako dynamická. Tento rozdíl vede k dojmu, že vztah mezi těmito dvěma pojmy může být turbulentní. Mnoho totalitních režimů v historii se vyznačovalo silným prosazováním různých zásad, které pro ně byly nezpochybnitelné. Nicméně tyto režimy postrádaly právě etiku, která je zásadní spíše pro humanistický přístup vlády.

Budianta participovala v divizi žen, které se věnovaly veřejné advokacii, jež se týkala násilí páchanému na ženách. Zároveň o tomto tématu otevřeně mluvily, navštěvovaly oběti, školy a komunity skrze celou Jakarta a přilehlé okolí. Období 90. let považuje zároveň za nejdůležitější, v celém svém intelektuálním aktivismu. Četné momenty ji dovedly k myšlence, že své zkušenosti musí sdílet i ve svém každodenním životě ve zjednodušené mluvě tak, aby jí rozuměl zkrátka každý, studenti, rodiče, náboženské skupiny (11:43).

Popsala diskuse o aktuálních tématech té doby, jako byly například otázky cizinectví, kulturní identity, stereotypů a násilí páchaného na ženách. Dospěla k závěru, že tyto veřejné diskuze jsou klíčové pro posílení solidarity a podpory, aby lidé více bránili vlastní práva. Budiantu a její názory poznamenalo za celou dobu jejího života mnoho okolností, od skautských kurzů, setkávání se s lidmi z nejrůznějších kultur až po detabuizování mnoha témat.

Budianta se také nechala slyšet v jednom z mnoha rozhovorů, které poskytla, že podstata feminismu spočívá v hledání spravedlnosti a zároveň že tato snaha by nikdy neměla být používána jako nástroj agrese, pokud tedy nedojde k nepochopení nebo zradě základních hodnot feminismu. Bohužel však může být aplikace feministických principů někdy zavádějící, zvláště pokud v lidských vztazích nastane právě taková nespravedlnost, která je v rozporu s podstatou feminismu. V boji za práva žen existuje riziko zaujetí nadřazeného postoje, považování se za bytost inteligentnější nebo za lepší feministku než kdokoli jiný, proto je zdravá sebereflexe a kritika ve feministickém diskurzu zásadní.

⁸⁷ BUDIANTA, Melani. BUDIMAN, Manneke. KUSNO, Abidin. MORIYAMA, Mikihiro, 2018, str. 3-5.

V Indonésii, kde se vyskytuje mnoho kulturních odlišností, nemají všechny ženy svobodu činit volby nezávisle na společenských očekáváních. Mnoho z nich je omezeno možnostmi, zejména ty ženy, které obývají méně rozvinuté provincie, jsou postiženy domácím násilím nebo ekonomickou závislostí na manželovi. Přestože mají zákonná práva, často se ve svých omezených podmínkách uchylují k taktickým strategiím. To pouze podtrhuje nutnost citlivosti ohledně nejrůznějších situací ve feministickém aktivismu.⁸⁸

Indonéské ženy skutečně čelí mnoha výzvám při překonávání konzervativních názorů, které striktně kategorizují lidi na základě jejich náboženské příslušnosti. Historické záznamy poukazují na to, že vztahy mezi různými náboženstvími v Indonésii byly vždy proměnlivé. Existují tendence, jež se snaží tuto proměnu ukotvit do pevných a konzervativních rámců, nicméně Budianta věří v sílu v rozmanitosti, protože indonéská historie je bohatá a společnost je sloučena, i když se v ní stále vyskytují určité rozdíly. Rozmanitost je přítomná ve všech společenských úrovních, již na úrovni širší rodiny se projevují rozdíly v původu a přesvědčení.

Pro udržení stabilního multikulturalismu, modelu, který zdůrazňuje udržení a podporu kulturní rozmanitosti v rámci společnosti za účelem dosažení stability mezi různými skupinami, a budování Indonésie s dlouhodobým ohledem na ideologii, se musí brát v potaz stálý plán pro další generace. Lidé s politickými zájmy často upřednostňují krátkodobý zisk, čímž se obětuje dlouhodobá politická strategie, například zachování biologické a kulturní rozmanitosti často podléhá tlaku ze strany západního kapitálu.

Rozmanitost často přispívá právě k radikálnějšímu vymezení vůči rozdělování společnosti, stejně tak jako u otázky polygamie a islámského práva šaría. Konflikt mezi polygamií a islámským právem šaría spočívá v tom, že zatímco šaría umožňuje mužům mít více než jednu manželku současně, v některých moderních společnostech je tato praxe považována za kontroverzní a nekompatibilní s principy rovnosti a ženských práv. Zastánci polygamie argumentují, že je to legální a legitimní součást islámské tradice, zatímco odpůrci tvrdí, že to vede k diskriminaci žen a vytváří nepříznivé podmínky pro jejich sociální a ekonomickou pozici. Tento konflikt často vyvolává debaty o interpretaci a aplikaci islámského práva a opakovaně rozděluje ženské

⁸⁸ *Melanie Budianta: Sustainability Gender and Multiculturalism in Indonesia* [online].

skupiny. Mnohdy se různé názorové strany vzájemně střetávají, aniž by zohledňovaly trvalejší následky jejich jednání.

Podle Budianty je nejdůležitější se zaměřit na budování demokracie pro všechny Indonésany založené na toleranci, otevřenosti a schopnosti čelit proměnlivým dobám, aniž by ztratili své hodnoty, takové, které poskytují rovné příležitosti všem občanům bez ohledu na pohlaví a náboženství. Kultura by měla pomáhat při definování identity indonéského lidu a může být projevována různými formami, jako jsou beletrie, monografie, filmy, biografie a akademické diskuze.⁸⁹

Éru po roce 1998 popisuje Budianta jako další fázi, kdy začala poznávat kolegy z celé jihovýchodní Asie, a započalo jakési vnitřní asijské feministické hnutí. Veškeré myšlenky zaznamenávala a šířila skrze diskuze při aktivistických činnostech nebo tištěné materiály, přičemž tvrdila, že tyto dva proudy jsou spolu neodmyslitelně spjaty. Demokratizace Indonésie byla složitým procesem, ve kterém se ozývaly různé hlasy. Vedle těch, kteří podporovali demokratické změny, byli slyšet i lidé s konzervativními a antidemokratickými postoji. Bez ohledu na to, zda se lidé snažili prosazovat změny či nikoli, měli možnost vyjádřit své názory díky svobodným médiím.

Před rokem 1998 se moc centralizovala v hlavním městě Jakarta. Po převratu se vláda snažila o opak – decentralizaci moci do té míry, kde autorita vládnoucích jedinců byla potlačena. Lidé v provinciích začali prosazovat svou vlastní identitu a zdůrazňovat své specifické odlišnosti. Situace se stala složitější i v genderové problematice. Dříve bylo veškeré prosazování ženských práv a aktivismu centralizováno v Jakarta a jejich výsledky ovlivňovaly i ostatní provincie. S novým režimem se situace změnila. Hnutí v hlavním městě už neměla takový dopad v ostatních provinciích, které postupně vytvářely vlastní legislativy. Konzervativci začali prosazovat své zákonodárné rámce v různých regionech, což vedlo k tomu, že některé oblasti byly demokratičtější a přijímaly progresivní legislativu a normy zabývající se podporou ženských práv, zatímco jiné si tvořily své vlastní zákony a například omezovaly ženy v jejich veřejné angažovanosti (22:32).

Tuto dobu reflektuje například román Ayu Utami, který je blíže specifikovaný v kapitole 4.3.4, byl vydán v květnu 1998 a přinesl odlišný pohled na éru Nového řádu, kdy se zabýval problémy jako pronásledování aktivistů a zneužívání moci, které byly často opomíjeny nebo utlumovány v té době. Utami umožnila všem ženám

⁸⁹ *Melanie Budianta: Sustainability Gender and Multiculturalism in Indonesia* [online].

prostřednictvím své platformy otevřít konverzaci o svých tělech, i když média často tuto diskusi degradovala na pouhé ženské stereotypy spojené se „sastra wangi“, jelikož její díla byla plná sexuality, feminismu a společenských otázek. Dílo *Utami* vyrostlo nad rámec pouhé literatury, zdůrazňovalo práva žen týkající se jejich těla, vyzývalo proti omezením, která na ně kladla patriarchální a vládní struktura. Její hlas sloužil jako inspirace pro ženské osobnosti, aby se nebály promluvit. Na druhou stranu Dewi Lestari, indonéská spisovatelka a hudebnice, známá svými romány, které kombinují literaturu s filozofií a mystikou, nabízela alternativní pohledy rozšiřující literární publikum tím, že se zaměřovala na intelektuální potřeby vzdělané střední třídy. Její díla, jako například trilogie *Supernova*, získala širokou popularitu jak v Indonésii, tak i v jiných zemích jihovýchodní Asie. Její literární příspěvky inovativně oslovují široké publikum, přitahují zájem mnoha čtenářů, kteří dosud neprojevovali zájem o literaturu, čímž podněcují jejich zájem a aktivní zapojení do literárního diskurzu.

Tyto ženy jsou příkladem toho, jak je důležité mít různorodé příběhy, zvláště pro ty, kteří nemají dostatečné jazykové dovednosti nebo vzdělání na to, aby mohli sdílet své vlastní zkušenosti. Představují segment kulturně rozvinuté střední třídy s možností vyjádření a ochrany ostatních žen. Je třeba poznamenat, že indonéské feministické hnutí je pestré a zahrnuje mnoho dalších aktivistek, učitelek, spisovatelek a akademiček, které se snaží podporovat práva žen a bojovat proti genderovým nerovnostem v indonéské společnosti.

5.4 Zhodnocení

Julia Indiaty Suryakusuma a Melani Budianta jsou dvě významné postavy indonéského feministického hnutí, které se zabývají problematikou genderu, sexuality, politiky a rovnosti. Oba jejich přístupy a práce spolu logicky souvisejí a doplňují se.

Práce Suryakusumy, zejména její dílo *State Ibuism*, analyzuje dopad autoritářské vlády prezidenta Suharta na společnost a konstrukci genderových rolí během éry Nového řádu. Tato analýza je důležitá pro porozumění konstrukce genderových rolí a omezení žen v indonéské společnosti. Zároveň podtrhuje vzájemné propojení různých aspektů rasy, třídy, sexuality a náboženství a význam literatury a sociálních médií v podpoře feministických ideálů.

Po pádu autoritářského režimu v roce 1998 došlo k posunu v úloze žen v indonéské společnosti, nicméně stále je v zemi přítomná stereotypní idea týkající

se konzervativních genderových modelů a ideologií, která vymezuje ženy jako obětavé manželky a matky v domácnosti. Ovšem novodobý feministický přístup zdůrazňuje strukturální opresi a nutnost rozvíjení komplexních vztahů mezi rasou, sociální třídou, pohlavím, sexuální orientací a náboženstvím. Suryakusuma hojně vyzdvihuje význam literatury a sociálních médií v podpoře feministických ideálů a v boji za genderovou rovnost. Literatura a sociální média poskytují prostor pro demokratickou diskusi a inovace.

Budianta se zaměřuje na problematiku genderu a práv žen v různých historických a politických kontextech Indonésie. Její práce zdůrazňuje důležitost individuální identity, etiky a sociálních hnutí v procesu prosazování rovnosti. Navíc reflektuje vliv literatury na společenské změny a význam multikulturalismu pro budoucnost Indonésie. Budianta klade důraz na to, jak individuální identita a etika formují všechny aspekty jejích literárních prací a diskusí. Věří, že sociální hnutí jsou klíčovými aktéry v prosazování nových myšlenek a aktivismu. Po roce 1998 se politická situace v Indonésii stala složitější, a právě tento rok znamenal zlom jak v jejím akademickém životě, tak pro celou zemi.

Stejně jako Suryakusuma i Budianta se zabývá vlivem literatury na společenské změny a uvádí příklady děl, která podněcují diskusi o právech žen a genderových nerovnostech. Dále zdůrazňuje význam kultury a multikulturalismu pro budoucnost Indonésie a potřebu budování demokracie a rovných příležitostí pro všechny občany. Obě tyto postavy představují důležitý hlas v boji za práva žen a genderovou rovnost v Indonésii. Jejich práce a aktivismus přispívají k diskusi o rovnosti pohlaví a posilují solidaritu mezi různými skupinami v indonéské společnosti.

6 Závěr

Kolem roku 1950 bylo feministické hnutí v Indonésii ve stádiu, kdy začalo nabývat na síle a postupně ovlivňovalo společenskou diskuzi a politické procesy. Raden Adjeng Kartini se stala ikonou emancipace žen v Indonésii a je jednou z hlavních průkopnic feminismu ve světě. Její příběh v boji za práva žen inspiroval několik generací a dodnes je považována za symbol rovnoprávnosti v zemi. Ženy v Indonésii se po získání nezávislosti začaly aktivně zapojovat do politického života. První volby v roce 1955 umožnily ženám vstoupit do politické sféry, ačkoliv právo volit měly již od roku 1945. Symboly osvobození, jako například Fatmawati Soekarno, manželka prvního prezidenta Indonésie Soekarna, hrály klíčovou roli v boji za práva žen a nezávislost. Jejich úsilí se zaměřovalo nejen na politickou participaci, ale i na podporu vzdělání a charitativní aktivity zachovávající zároveň indonéskou tradici a kulturu.

V době, kdy se feminismus začal formovat jako vědecký obor, během druhé vlny, ženy získaly jasnější povědomí o svých cílech a hnutí získalo směr. Postupně, během čtvrté vlny feminismu, se moderní proudy genderové rovnosti dostaly i do Indonésie, ovlivnily a změnily již ustálené hodnoty ženských hnutí, jak byly historicky v zemi známy. Možnost žen změnit tradiční role a prosazovat se v akademické a profesní sféře a v dalších oblastech byl jedním z hlavních přínosů. Studie ukazují, že ženy, které skloubí rodinu, práci a osobní život, mají lepší duševní zdraví a větší kontrolu nad svým životem.

V dnešní době už je problematika genderové nerovnosti součástí mnoha diskuzí, avšak poslední tři dekády byla spíše zkoumána i v kombinaci s omezováním na základě víry. Změny politického režimu vedly k různorodosti zákonů a předpisů v jednotlivých regionech, což ovlivnilo i postavení žen a jejich práva. Některé oblasti přijaly progresivní legislativu podporující ženská práva, zatímco jiné se staly konzervativnějšími a omezily veřejné angažování žen. Politické a sociální změny v Indonésii mezi lety 1998 a 2004, včetně začlenění žen do aktivní politiky, vedly ke vzniku Indonéské ženské koalice (KPI). Tato aliance bojuje za rovnost pohlaví a lidská práva, ačkoliv vliv centrální vlády se postupně rozptýlil s decentralizací moci. V komparaci před rokem 1998 a po tomto roce je Indonésie nyní velký, ucelenější a velmi mocný stát, přesto je stále v zemi přítomno několik například politických, náboženských a etnických konfliktů.

Současná feministická hnutí v Indonésii se stále rozvíjejí. Organizace se zaměřují na poskytování intelektuálních argumentů pro zrovnoprávnění a snižování útlaku žen, přičemž univerzitní programy podporují studium ženských práv. I přes úspěchy v národním rozvoji však ženy, zejména ty žijící ve venkovských oblastech, stále čelí výzvám, které zahrnují chudobu a omezenou politickou participaci.

Celkově lze říci, že boj za rovnoprávnost žen v Indonésii je komplexní a dynamický proces, který odráží globální trendy feminizmu i specifika indonéské společnosti a politiky. Nicméně i přes feministické snahy neexistuje žádné místo na světě, kde by byla přítomna bezpodmínečná rovnost mezi mužem a ženou, ať už je brána v potaz průměrná délka života, bohatství nebo míra vzdělání. Budoucnost rovnoprávnosti pohlaví se jeví jako nadějná, protože stále se zvyšující povědomí společnosti o významu genderové rovnosti vede k aktivnímu úsilí o odstranění stereotypů, podporu rovných příležitostí ve vzdělání, zaměstnanosti a politice, a posilování právního rámce pro ochranu práv žen.

7 Summary

Raden Adjeng Kartini is an icon of women's emancipation in Indonesia and at the same time one of the pioneers of feminism in the world. After independence, women in Indonesia began to actively participate in political life. The first elections in 1955 allowed women to enter the political sphere, although they had had the right to vote since 1945. Symbols of emancipation, such as Fatmawati Soekarno, the wife of Indonesia's first president Soekarno, played a key role in the struggle for women's rights and independence. Their efforts focused not only on political participation, but also on supporting education and charitable activities, while preserving Indonesian tradition and culture. By the time feminism began to take shape as a scientific field, during the second wave of feminism, women had gained a clearer awareness of their goals and the movement had gained direction. Gradually, during the fourth wave of feminism, modern currents of feminism reached Indonesia as well, influencing and changing the already established values of feminism as they were historically known in the country.

The post-colonial period brought the opportunity for women to change traditional roles and advance in academia, career growth and other fields. Compared to before 1998 and after that year, Indonesia is now a big, more integrated and very powerful country, yet there are still several conflicts present in the country. Changes in the political regime led to the diversity of legislative frameworks in individual regions, which also affected the position of women and their rights. Some areas adopted progressive legislation supporting women's rights, while others became more conservative and limited women's public involvement.

Contemporary feminist movements in Indonesia are still developing. The organizations focus on providing intellectual arguments for the equality and reduction of women's oppression, while university programs promote the study of women's rights. However, despite achievements in national development, women, especially those living in rural areas, still face challenges that include poverty and limited political participation. Overall, it can be said that the struggle for women's equality in Indonesia is a complex and dynamic process that reflects the global trends of feminism as well as the specifics of Indonesian society and politics. There is no place in the world where there is unconditional equality between men and women, whether in terms of life expectancy, wealth or level of education.

Seznam literatury

Literatura:

ASIAN PACIFIC RESOURCE AND RESEARCH CENTRE FOR WOMEN. *Women of the world: Laws and Policies Affecting Their Reproductive Lives, East and Southeast Asia*. New York: Centre for Reproductive Law and Policy, 2005. ISBN 1890671290.

BUDIANTA, Melani. BUDIMAN, Manneke. KUSNO, Abidin. MORIYAMA, Mikihiro. *Cultural Dynamics in a Globalized World*. London: Taylor & Francis Group, 2018. ISBN 978-1-315-22534-0.

DRULÁK, Petr. *Jak zkoumat politiku: Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-385-7.

FANON, Frantz. *Black skin, White masks*. London: Pluto Press, 1986. ISBN 0-7453-0035-9.

FRIEDAN, Betty. *Feminine Mystique*. Praha: PRAGMA, 2002. ISBN 80-7205-893-2

MOHANTY, Chandra Talpade. *Third world women and the politics of feminism*. USA: Indiana University press, 1991. ISBN 0-253-33873-5.

NORRIS, Pippa. *Rising Tide, Gender equality and cultural change around the world*. [online]. Massachusetts: Harvard University, 2003. ISBN 9780511550362 [2.1.2022]. Dostupné z: <https://www.cambridge.org/core/books/rising-tide/E28A6E8662971242917902E0A7E0FFEE>

NUSSBAUM, Martha C. *Woman and the Human development*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. ISBN 978-0-511-33743-7.

RINALDO, Rachel. *Mobilizing Piety. Islam and Feminism in Indonesia*. USA: Oxford University Press, 2013. ISBN 978-0-19-994810-9.

SURYAKUSUMA, Julia. *State Ibuism: the social construction of womanhood in New Order Indonesia*. Depok: Komunitas Bambu, 2011. ISBN 9793731656.

ZÝKOVÁ, Kateřina. *Postavení žen v arabském světě: Případová studie Saúdská Arábie*. Praha: VŠE 2020. Diplomová práce, VŠE, Fakulta Mezinárodních vztahů.

Články:

HASRIYANI, Mahmud. *Feminisme dalam Islam*. Yogyakarta: Fakultas Ushuluddin dan Pemikiran Islam, 2014. Skripsi. Universitas Islam Negeri Sunan Kalijaga.

DHEWY, Anita. *Pemikiran dan Gerakan Perempuan di Indonesia*. In: *Journal Perempuan*. 2019, Vol. 24 No. 1. ISSN. 2541-2191

SURYAKUSUMA, Julia. *Fragmentasi Konstruksi Gender dan Kebangsaan dalam Sastra Indonesia*. In: *Susasta* 4. 2006, Volume 2 No. 4. Dostupné: https://scholar.google.cz/scholar?q=Julia+Suryakusuma+fragmentasi+konstruksi+gender&hl=en&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar

Kepustakaan Presiden [online]. Kepustakaan Nasional Republik Indonesia (2021). [1.9.2023]. Dostupné z: https://kepuustakaan-presiden.perpusnas.go.id/family/?box=detail&id=20&from_box=list&hlm=1&search_ruas=&search_keyword=&activation_status=&presiden_id=1&presiden=sukarno

HAVELKOVÁ, Hana. *První a druhá vlna feminizmu: podobnosti a rozdíly*. In: *Abc feminizmu*. Brno: Nesehnutí, 2004, str. 181. Dostupné: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/264321/mod_resource/content/1/Havelkova_První_a_druhá_vlna_feminizmu.pdf

Melanie Budianta: Sustainability Gender and Multiculturalism in Indonesia [online]. Universitas Gajah Mada. [2.12.2023]. Dostupné z: <https://crcs.ugm.ac.id/melanie-budianta-sustainability-gender-and-multiculturalism-in-indonesia/>

PERDANA, Aditya and WALDIANTI, Delia. *Gerakan Perempuan Politik Setelah 20 Tahun Reformasi di Indonesia*. In: *Journal Perempuan*. 2019, Vol. 24 No. 1. ISSN. 2541-2191

Komnas perempuan [online]. Komisi nasional kekerasan terhadap perempuan. [28.1.2022]. Dostupné z: <https://komnasperempuan.go.id/profil>

Koalisi Perempuan Indonesia [online]. Koalisi Perempuan (2015). [29.1.2022]. Dostupné z: <https://www.koalisiperempuan.or.id/berita-dan-publikasi/faq/>

NORRIS, Pippa and INGLEHART, Ronald. *Rising tide: Gender equality and cultural change around the world*. The University of Michigan and Harvard University, 2001. Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/263538142_Rising_Tide_Gender_Equality_and_Cultural_Change_Around_the_World

MANSOOR, Asma. „Marginalization“ in third world feminism: its problematic and theoretical reconfiguration. Palgrave Communications, 2016. Dostupné z:

<https://www.nature.com/articles/palcomms201626#citeas>

PRABOWO, Gama. *Organisasi Pergerakan Perempuan di Indonesia*. In: Kompas.com [online]. Kompas Cyber Media, 2008. [cit. 20.5.2021]. Dostupné z:

<https://www.kompas.com/skola/read/2020/12/22/125616469/organisasi-pergerakan-perempuan-di-indonesia?page=all#:~:text=Pada%20tahun%201912%2C%20muncul%20organisasi,meningkatkan%20kesejahteraan%20hidup%20perempuan%20Indonesia.>

SHALIHAN, Nur Fitriatus. *Mengenal Raden Ajeng Kartini, Sosok, dan Perjalanan Hidupnya...* In: Kompas.com [online]. Kompas Cyber Media, 2008. [cit. 20.5.2021].

Dostupné z: <https://www.kompas.com/tren/read/2021/04/21/081918965/mengenal-raden-ajeng-kartini-sosok-dan-perjalanan-hidupnya?page=all>

WINAHYU, Atikah Ishmah. Kesetaraan Gender di Indonesia Masih Rendah. In: MediaIndonesia [online]. Citra medianusa purnama Media Group, 2020. [2.2.2022].

Dostupné z: <https://mediaindonesia.com/humaniora/351154/kesetaraan-gender-di-indonesia-masih-rendah>

PERTIWI, Suryani Wandari Putri. KPAI: Banyak Anak Alami Kekerasan Fisik dan Psikis Saat Pandemi. In: MediaIndonesia [online]. Citra medianusa purnama Media Group, 2020. [2.2.2022]. Dostupné z: <https://mediaindonesia.com/humaniora/348063/kpai-banyak-anak-alami-kekerasan-fisik-dan-psikis-saat-pandemi>

AMINDONI, Ayomi, PRADANA, Anindita. Sejarah Gerwani sebagai organisasi perempuan progresif pasca peristiwa G30S. In: BBC NEWS Indonesia [online]. BBC, 2021. [2.2.2022]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/indonesia/media-58731310>

ARIVIA, Gadis, SUBONO, Nur Iman. A Hundred Years of Feminism in Indonesia. In: FES, Jakarta, 2017. Str. 11-15.

AL-KHOER, M. Luthfi. Perilaku seksual dalam novel Saman karya Ayu Utami. Surakarta: Universitas Muhammadiyah, 2009. Skripsi. Fakultas Keguruan dan ilmu pendidikan.

Journal perempuan [online]. DARU, Retno. [3.1.2022]. Dostupné z: <https://www.indonesianfeministjournal.org/index.php/IFJ>

Pa-bantaeng [online]. GovPress (2019). [29.1.2022]. Dostupné z: <https://www.pa-bantaeng.go.id/blog/2021/01/02/kekerasan-dalam-rumah-tanggakdr/#:~:text=Perlu%20diketahui%20bahwa%20batasan%20pengertian,%2C%20seksual%20psikologis%2C%20dan%20Fatau>

Komisi Pemilihan Umum [online]. KPU Indonesia (2018). [3.2.2022]. Dostupné z: <https://infopemilu.kpu.go.id/>

Peraturan.BPK [online]. Ditama Binbangkum – BPK RI (2017). [29.1.2022]. Dostupné z: <https://peraturan.bpk.go.id/Home/Details/47041/uu-no-8-tahun-1981>

Asia business law journal [online]. Vantage Asia Publishing. [1.2.2022]. Dostupné z: <https://law.asia/law-regarding-gender-parity-in-indonesia/>

Rozhovory:

Dr. Lau Kin Chi, Dr. Sit Tsui. Life and Thought - Melanie Budianta. [video]. Youtube [online]. Global University for Sustainability, 2015. [Vid. 2.1.2024]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=sEDusgLvfkg>

MBEMBE, Achille. „*What is postcolonial thinking?*“. [interview]. Eurozine: 9.1.2008. Dostupné z: <https://www.eurozine.com/what-is-postcolonial-thinking/>

PUTRA, Ikram. In Conversation With: Julia Suryakusuma - Part 1 [video]. Youtube [online]. The Conversation Indonesia, 2019. [Vid. 17.10.2022]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=4-tQK9la-UY>

PUTRA, Ikram. In Conversation With: Julia Suryakusuma - Part 2 [video]. Youtube [online]. The Conversation Indonesia, 2019. [Vid. 18.10.2022]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=Wh9E39kaYew>